

Ljubljanski

VON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 8. V Ljubljani, dne 1. velikega srpana 1892. Leto XII.

Nje slika.

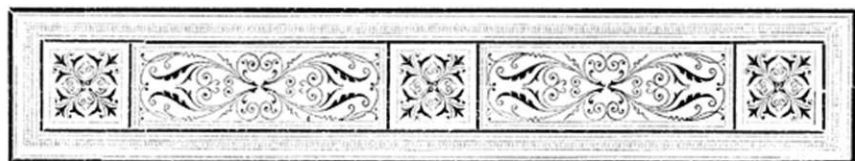
Odvél v gradú me staro sobo
Upognjen stavec, velih lic,
Podobe gledal sem pradedov,
Obraze plemskih zrl devic.
Ponòs jim seval iz pogledov,
Pohlep je stárosti, srepòst,
Mladosti ogenj in srénost.
Ob oknu érna je zavesa
Pogledom krila mi očesa
Najlepšo sliko te dvorane.
Pred njo se sivi stavec zgane
In mráčno se ozrè pod grad,
Pokaže léhe mi cvetoče
Pred gradom póleg nizke kočè,
Ki jo objela je pomlad.
*V tej koči déklica je cvela
Kot rdeča roža v solnènih dnéh,
Kot slavec v mráku ljubko pela
Na klópi sredi cvètnih léh.
V tem grádu je mladenič sedal
Na stol ob oknu mnogokrat,
Mladienko lépo z line gledal,
Poslušal verno spev krilat.
In védel ni mladenič, kdáj,
Ni vedelo deklè, zakaj
Ljubezen kakor zarja mila
Obema v srcih se vzbudila.
Krepkó je stopil sin k očetu,
Povedal prosto od srcá:
,Ni bitja dražjega na svetu,
Kot v koči déklica je tá.

Nemir se duši ne poleže,
Doklèr me zákon ž njo ne zveže!
Očetu se razvname srd,
Iz prs privrè mu govor trd:
,Če zatajiš svoj zlahtni rod,
Nevesto tákó si izbereš,
Ponosne upe mi podereš,
Nikdár ne bodeš tú gospod!
Srdè je sinu érv napál,
Brezupa érv, ljubezni žal.
Venéla so dekletu lica.
Kot sahne na jesén cvetica.
Hodila je na vrt sedét,
Molčale pesmi so nje grla,
Mladič jo je hodil zréti;
Obéh je svétla náda mrla.
Tedáj mladič je kist prijel,
Oči na déklico uprte,
Na sliki je živó posnel
Obraza nje milobne érte.
Ko je završil sliko drago,
Dekletovo srdè je blago
Rešila toge — bela smrt . . . *

Umolknil stavec je potrj,
Potegnil érni zástor s stene,
Besede mi še dèl iskrene:
*Te slike za ves svet ne dam!
Otrl solzó, na stol je sédel.
Jaz déklico sem zrl in védel,
Da slikal jo je stavec sam.

Dolénjec.

Lisjakova hči.

Povest. Spisal Josip Starè.

(Dalje)

Ga hip utihne godba, ples prestane, in Klotilda prihití lahko in tiho proti Lovru, ki je ves vtopljen v svoje misli in je zato niti ne zapazi. Bila je vsa upehana, pa ni mogla takoj izpregovoriti. Da bi mu naznanila navzočnost svojo, udari ga z veternico po rámeni, in ko Lovro vzpogleda, uprè lepe svoje oči takó milo-čarobno vánj, da ga prešinejo dosoréj neznana sladka čustva. Najrajši bi jo bil kár objel in poljubil, ali ni je smel zaradi ljudij. Še večja je bila njegova sreča, ko se je Klotilda z lepimi svojimi lakti oklenila njega roke in stopala ž njim ponosno po dvorani. Presrečen, da ni nič menj od drugih, izpolnil bi bil ta trenutek ženi svoji vsako željo, naj bi zahtevala karkoli.

»Grlica moja, kaj bi rada?« vpraša jo ves zaljubljen.

»Ljubček moj, predober si. Privèdel si me le-sèm, da se prav od srca veselim mladega življenja svojega; drugega mi ni treba.«

»Nekoliko krepila bi ne škodilo,« ponuja ji on; »vsa si upehana, in lica se ti kár žaré od vročine.«

»Res je,« pritrđi mu ona, »kár suha usta imam od žeje; dàj mi káj hladila, ali sladoleda ali limonovega soka.«

Brez ugovora jo odvède Lovro v drugo sobo k bufetu in ne vé, kakó bi ji stregel, zlasti ker je vedno jednako ljubezniva ž njim in ga celó kratkočasi, pripovedujé mu to in óno, kar je videla in čula. Tudi ga opozarja na nekatere druge gospé in mu razklada, kar je čula o njih resničnega in lažnivega od tete svoje.

Klotilda se je še živahno razgovarjala s svojim možem, ko so se ji že zopet približali »beli« gospodje in jo obletavali kakor metulji

cvetočo rožico. Vsak si je hotel zagotoviti, da bode plesala ž njim po jedenkrat na okolo. Ko pa je zopet zazvenela godba v dvorani, pustila je Klotilda zaslepljenega možá in pohitela mladim plesalcem v naróčaj.

»Ali si ostal sam?« vpraša ga star trgovski tovariš.

»Sam, ker ne plešem,« opravičuje se Lovro, »ženi pa ne morem braniti nekoliko nedolžnega plesa. V našem stanu se itak ne moremo dosti baviti z lépo polovico svojo, ki se domá naužije dovòlj dolgega časa, zlasti ako nima otrók, da bi se ubijala ž njimi.«

»Res je takó! Pústi jo torej, naj se napleše, kolikor ji srce poželi; ti pa pojdi med nas, ki nismo za ples.«

To rekši vzame tovariš Mraka izpod pázduhe in ga odvêde v gostilno, kjer sedí za dolgo mizo več starejših »strelcev« in drugih meščanov.

»Dobro došli, gospod Mrak!« pozdravijo ga vsi kakor iz jednega grla in ga vzamejo médse.

»Preveč se ogiblujete naše družbe,« očita mu star meščan, sedèč kraj njega; »saj je še Bog sedmi dan počival, nikar da bi človek neprestano le delal in delal. Pri vsaki stvári treba zmernosti, in kar je preveč, ni dobro.«

»Nič se ne bojte,« tolaži starca drugi njegov sosed; »gospod Mrak ima lépo, mlado ženo, pa bode že zaradi nje moral večkrat zahajati med nas. Dobro je časih tudi ženo slušati.«

»Gotovo da je,« pritrđi tretji, ki so ga štelí za prvega strelca, obrne se proti Lovru in mu prigovarja: »Gospod Mrak, sedaj si morate omisliti še puško, da bode te poletí streljali z nami. Ako dovolite, naročim vam jo iz Borovelj; boljše ne dobodete od nikoder.«

»Lepó prosim, ako ste takó dobri, da mi jo preskrbite,« reče Lovro in se hitro privadi nove družbe. Saj so bili samí domači trgovci in obrtniki, katere je vse dobro poznal, le družil se doslej ni ž njimi. Beseda je prinesla besedo, in hitro so potekale ure do polnočí. Skoro da je Lovro pozabil žene svoje; toda saj ni bila brez družčine in kár nič ni pogrešala okornega možá, ampak še bolj se je kratkočasila in gibala slobodnejše, ko je ni on vedno sledil z zaljubljenimi očmi.

V tem napoči čas vélikega počitka. Matere in hčere gredó iz dvorane ter iščejo móž in očetov svojih. Po dve tri skupaj dohajajo v gostilniško sobo, kjer se sedaj vse izpremení. Možje, ki so prej slobodno kramoljali po svoje, ločili so se, zakaj vsak je imel skrb za svojo rodbino. V splošni gneči se pokaže med zadnjimi tudi Klo-

tilda, katero izpod pázduhe vodi nadporočnik Ahnenfels. Nič se jima ni mudilo, zato nista silila naprej, ampak mirno sta čakala zadi ter se prav živo in glasno menila in smijala. Ona je črne svoje oči uprl v njo, kakor bi jo hotel prebosti, ona pa je povzdignila medle svoje oči proti njemu, da ji je videl v dnò razburjene duše. Ko so se ljudje nekoliko razšli, da se ni bilo treba riniti, zapazi ona svojega možá in prosi Ahnenfelsa, naj jo odvède k njemu. Lovro je bil ves srečen in ni védel, kakó bi zahvalil prijaznega kavalirja.

»Gospod nadporočnik, pač prisedete k nam,« povabi ga uljudno k sebi; in ko prideta še druga dva částnika, s katerima se je seznanil že prej v dvorani, ponudi tudi njima prostor kraj sebe. Takó je imela Klotilda po nerodnosti svojega možá tudi pri večerji tri kavalirje, da so se ji dobrikali. Bili so vsi prav dobre volje; sedaj so se šalili in se dražili, sedaj je kdo povedal kakšno, da si se moral smijati. Lovro je bil vesel, kakor še ni bil vse svoje žive dni. V velikem blaženstvu svojem je naročil šampanjca in ž njim gostil nove znance, žénine častilce, dokler ni iz dvorane zazvenela godba ter mladih nóg in mladih src zopet zvbila na plesišče.

VI.

Drugo jutro je Lovro Mrak ob navadni uri prišel v prodajalnico, zgovoren, da ga pomočniki in učenci niso še pomnili takega. Nikogar ni priganjal na delo, sam se pa tudi ni lotil pravega posla, ampak sedaj je sédel k pisalni mizi, sedaj zopet vstal in hodil po prodajalnici. Kadar je prišel kdo káj kupit, vsakomur je védel prijazno besedo, in če je bil star znanec, rekel mu je tudi kakšno za smeh.

V tem je njegova žena še trdno spala. Radovedna teta je že često pogledala čez ulice, ali pri Mrakovih so bila okna do dobra zagrnjena. Hoté ali nehoté je morala potrpeti. Da bi lože čakala, vzela je košek in šla na trg kupit káj malega, zajedno pa — in to je bilo imenitneje — pobirat novice. Srečavala je to in óno ženico svoje vrste, ki so rade povpraševale in še rajši pripovedovale, mimo tega znale tudi káj dodati iz svoje domišljije, da jim novice niso bile presuhe. Ali tudi z vsemi kuharicami veljavnejše gospóde ljubljanske je bila teta Brigita znana in z vsako je védela začeti pogovor.

»Kaj gospá? Kaj gospodičine?« vpraševala je, »ali so zdrave? Ali so bile sinoči na strelišči? Ali so prišle pozno domóv? Kdo se káj bliža najstarejši? Ali je bila gospá pri zajuterku dobre volje? Ali je imela koga v mislih?«

Takó in podobno je izpraševala sedaj to, sedaj drugo in zvédela vse, kar je želela. Prišedši domóv, odložila je košek in zopet pogledala čez okno, toda pri Mrakovih je bilo še zmiraj vse zagrnjeno. Pogledala je na uro, kazala je že pol najstih. Sedaj ni mogla več strpeti, pa je stari dekli hitro dala potrebna naročila zaradi obeda in zopet šla z dóma naravnost čez ulice k Mrakovim v prvo nadstropje. Najprej se je oglasila v kuhinji, in ko so ji rekli, da gospá še spí, kramljala je s kuharico in jo izpraševala, kdaj in kakó so prišli gospóda domóv. Široko je razprla usta na smeh in zadovoljno kimala, ko ji je hišna pravila, kakó sta bila gospod in gospá na vso moč dobre volje. Sedaj ni imela več mirú in je šla v prednjo sobo. Tù je tiho odprla vrata in zvedavo pomolila glavo v temno spalnico.

»Kdo je?« oglasí se Klotilda v postelji.

»Jaz sem, jaz,« odgovorí teta tiho, zaprè vrata za seboj in hití po prstih k postelji.

»Dobro jutro, draga Klotica moja!« pozdravi jo še zmiraj tiho, »ali sem te vzbudila? Ne bodi huda.«

»Dobro jutro, teta,« odzdravi ji bratranka, »zakaj naj bi bila huda; saj bedim že delj časa, pa se mi nikakor ne dá vstati. Po glavi mi kàr šumí od sinočnje zabave, pa je takó neznano prijetno sanjati o lepih trenutkih. Teta, bodite takó dobri in odgrnite zagrinjala, da vas bodem videla.«

Teta hitro skoči k oknu in odgrne težke zavese. Ravno je padala gósta megla, in slabi žarkí poznega jesenskega solnca so zasijali v sobo ter posvetili na razmetane spomine minule veselice na strelišči. Tù je ležalo belo krilo, tam je visela čez naslanjáč dolga svilena obleka, po stoléh pa so ležale razne druge skrivnosti ženske oprave. Takisto je bilo po mizah in mizicah; tù je ležala jedna rokavica, tam druga; tù si videl veternico od slonove kostí, tam zlate zapestnice in drug lišp od zlatá in dragih kamenov, a videl si tudi tanki čipkasti robec, iz katerega je še zmiraj puhtela močna vonjava. Teta Brigita se je zadovoljnih očí ozírala po tem razkošnem neredu, ki ji je vzbujal spomin na minule čase; primeknila je stol k postelji bratranke svoje, ki se je takó lepó razvijala po nje nazorih in vodilih.

»No, kakó pa je bilo?« vpraša jo nestrpno in se nekoliko nagne proti nji, da bi ji videla v očéh, ali ji káj zamolčí.

»Lepó je bilo, lepó!« vzklikne Mrakova gospá, ležeča v mehkih blazinah, in se takó od srca nasmehne, da se ji kàr oči zaiskré od sladkih spominov.

»S kom pa si kaj plesala?« vpraša jo zopet nepotrpežljiva zavodnica.

»S kom?« ponovi Klotilda, kakor bi se obotavljala povedati. »Kdo bi jih vse naštel? Najljubši so mi bili pač častniki; največ so se me držali Fuchs in Wolf, tista dva, ki sta v gledališči zmiraj skupaj na desni strani, in nadporočnik Ahnenfels. Prihajali so tudi domači gospodje póme, ali ž njimi človek ne vé kaj početi, in bila sem vselej vesela, kadar so me zopet odvédli na moj sedež. Nič niso boljši od mojega Lovra; ako le zine, takoj spoznaš vsakomur, ali meri na vatle, ali tehta na funte.«

Teta Brigita ni mogla zatajiti zlobne svoje radosti; razširila je usta na smeh in rekla:

»Torej Ahnenfelsa si očarala? Klotilda, to je že nekaj! Prav od srca se radujem, da se je našla žena, ki je tega ličnega in slavljenega kavalirja izneverila neumni Škrbinki; najbolj pa me veseli, da si ga ji vzela ti. Sedaj šele umejem, zakaj mi je rekla nje kuharica danes na trgu, da je bila gospá že pred polnočjó domá, češ, da jo je glava bolela. Takoj sem si mislila, odkod so prišle te bolečine. Le skrbi, Klotilda, da se ji bode migréna še večkrat ponavljala! Saj je bilo že kár zoperno gledati, kakó se je šopirila ta ošabna mókarica! Kaj pa je nje mož drugega nego mokar, če málinarje z žitom zalaga, potem pa moko v Trst prodaja? Rada bi vedela, ali bode gospod adjutant Ahnenfels odslej še jezdaril mimo njenega okna. Upam, da ne. Méni se vse dozdeva, da ga bode odslej pot vodil na Stari trg. Ali ne misliš, da bode takó, Klotica moja?« vpraša starka in se poredno zareži, da se ji vidijo vse škrbine.

»Ne vé, kakó bode,« zavrne Klotilda bolj tiho in skrrije lepe oči v blazino, kakor bi jo bilo sram. Čutila je, kakó ji je rdečica zalila obraz.

»No, no, méni se ti ni treba skrivati,« vzpodbuja jo starka, »jaz imam v takšnih rečéh dovólj izkušenj. Kaj pa ti je vender rekel? Povej mi, povej! Saj menda ni molčal?«

»Pustiva to, teta!« brani se Klotilda, »bilo je takó lepó, da si nisem mogla zapomniti vsega, kar mi je kdo rekel. Saj ste bili tudi vi mladí in prav ta trenutek ste rekli, koliko ste izkusili v takšnih rečéh; izvestno torej dobro veste, kaj govoré kavalirji pri takih pri-likah in kakó se dobrikajo.«

»Res je takó; vsi govoré jednako, kakor bi se naučili drug od drugega,« odjenja premetena Brigita, nató pa se zopet poredno nasmeje in dodá: »Sicer pa je méni dovólj, da mi kaj skrivaš, in ugenila

sem vse. Nič se ne boj, ne bodem silila váte, da mi razodeneš kaj več, kar se je godilo sinoči v tvojem srci. Ali to ti rečem, če bodeš kdaj potrebovala sveta ali pomoči, náme se smeš popolnoma zanašati. Samó to bi še rada čula, kakó se je védel Mrak na parketu?»

»Takó, da se ni mogel bolje,« reče Klotilda in je zopet dobre volje. »Dokler sem ga potrebovala, bil je pri mēni, in ko mi je bil odveč, pustil me je sámó ter odšel v gostilniško sobo med ljudi svoje vrste, da nas ni motil. Če bi me bil vprašal, kaj naj storí, ne bila bi mu vedela svetovati bolje.«

»Ali kakó je gledal tvoje kavalirje? Ali se je kaj grdó držal?»

»Nikakor ne, ampak na vso moč je bil ljubezniv ž njimi in jih je napósled še pogostil s šampanjcem.«

Teta Brigita kàr ploskne z rokami in odprtih ust strmi prédse. Nató se zadovoljno zasmije in pravi:

»Kaj? Šampanjca jim je natakal? Oh, ti božji volek, ti! Ne, ne, da je Mrak takšen butec, tega le nisem mislila! Klotilda, za takšnega možá te pač lahko zavida vsaka gospá! Pri takem moží se dá živeti; le znati se mora. Ali saj tebi tega ni treba praviti; sicer pa ti rečem iz nova, náme se lahko zanašaš vsekdar. Ako bi me kdaj potrebovala, vedno ti bodem na pomoč.«

V tem vstane, odmakne stol in se posloví:

»Sedaj pa z Bogom! Nečem te zadrževati. Skoro bode póldne, in še vedno si v postelji. Srečno!«

Po teh besedah ji stisne roko in se kakor slaba vest zmuzne skozi vrata. —

Zakonska sreča pri Mrakovih se je obrnila na bolje; vsaj ljudje so sodili takó po tem, kar so videli in čuli. On in ona sta bila vedno veselega obraza in opóldne in zvečer nista več černo sedela za mizo, ampak zgovorna sta bila in se smijala v pomenkih s pomočniki. Po obedu se ni Lovru nič mudilo, ampak ko so drugi odšli, posedel je je sam pri ženi in se trudil, da bi ji kaj ustregel. Dasi jo je zmiraj ljubil, sedaj šele se je začel čuditi nje lepoti; čimdalje bolj mu je ugajala, in časih jo je kàr gledal in gledal. Bil je takó zaljubljen vánjo, da ji ni mogel ničesar odreči. Toda saj ni čakal, da bi ga bila česa prosila, ampak sam je ugenil nje želje, ali pa jo je vprašal, česa bi kaj potrebovala. Menil se je ž njo o novih šegah; kakšna obleka bi ji lepó pristojala na ulicah, v gledališči, ali na prihodnji veselici na strelišči, ali pa celó domá. Nje sijaj na prvem plesu, hlinjena nje ljubeznivost in dobro premišljene sladke besede so ga popolnoma začarale. Bil je takó slab, da si niti sam sebi ni upal priznati, da mu žena

preveč trosi. Kadar se mu je venderle posilila takšna misel, tolažil se je, da nima otrok in da bi ne védel, komu bi nabiral zaklade. Po smrti bi se mu neznani daljni sorodniki smijali in dobro živeli namesto njega ter se gostili in mastili ob njegovih žuljih.

Toda ne le ženi je privoščil vse, tudi sam je živel bolje, lepó se oblačil in se rad porazveselil. Kadar je le količkaj utegnil, šel je tudi ob delavnikih z ženo v gledališče; ob nedeljah pa jo je malone vselej sam spremljal v cerkev, in sicer le tjà, kjer je bilo največ gospóde, ali ob desetih k nunam, ali ob poldvanajstih k Svetemu Nikolaju. Kadar sta se takó vodila izpod pázduhe in se menila, morala sta se vsakomur zdeti vzor zakonske sreče. Celó Mína iz Hrenovih ulic ju je bila vesela in ni nič videla nečimernega lišpa na nji, pa je staremu Mraku pravila, kakó lepó ju je videti skupaj v cerkvi. Stari Mrak ni odgovoril ničesar, ampak milo je pogledal neizkušeno samico in zmigal z rameni, kakor bi hotel rêči: »Bodemo že videli, kakó še bode.«

Nedolžnemu Lovru je bilo, kakor bi se bil iz nova porodil; v svoji sreči je bil do dobra prepričan, da tudi žena njega ljubi, nikar da bi dvojil o nje zvestobi. Nič več ga ni skrbela zlobna teta Brigita, še menj Klotildini kavalirji. Zdelo se mu je, da le povelečujejo nje slavo, in nič ni bil ljubosumen, kadar mu je ona sáma povedala, da jo je kak částnik spremil domóv, ali da je bil Ahnenfels pri njih v loži, ko sta bili s tetó v gledališči.

Sevéda ženski jeziki so imeli dosti govoriti, in teta Brigita je čula na trgu marsikaj, kar ni prišlo na ušesa ne Klotildi ne Lovru. Toda Brigita je znala opravljivke ostro zavračati in ker je dobro vedela, odkod izvirajo take pravljice, znala se je tudi maščevati, pa je trosila grde laži o drugih ženah ter tú in tam zagnala sumnjo na njih poštanje. Takó se je prijela Mrakovih kakor kužna bolezen; in dočim je Klotildo itak popolnoma imela v svoji oblasti, zaslepila je tudi Lovra, da je kár ni mogel pogrešati pri ženi svoji, ki je bolj nego kdáj potrebovala nje svetov sedaj, ko je z možem hodila v »društvo«.

VII.

Pritisnila je huda zima, da je sneg kár škripal pod nogami. Navadni ljudje so bili veseli, če so bili domá za pečjó, razvajena gospóda pa so si izmislili novo veselje. Hodili so se drsat v Trnovo. Klotilda ni hotela zaostati za drugimi gospémi in gospodičinami ter si je tudi

kupila železne sklizalke in šla s teto na led, ker Lovro ni utegnil iti ž njo. Iz prva je bila težava. Klotilda ni mogla stati na železnih ostricah, zato ji je takoj spodrsnilo. Najela je torej stol, da bi se opirala nanj. Ali tudi to ni šlo, in morala je sestiti na sam stol, da jo je krakovski deček vozil po ledeni gladini. To sevéda ni bilo zánjo; predolgočasno je bilo, sramovala se je pa tudi svoje nerodnosti vpričo drugih gospà. V tem prihitita z nasprotne strani dva částnika. Bila sta dobra znanca s strelišča in iz gledališča. Takoj sta se uklanjala Klotildi in se pred njo izkazovala na ledu. Čúдила se je njiju spretnosti in rekla:

»Kaj bi marala, ko bi imela le nekoliko vajine izurjenosti!«

»Milostiva gospá ste preoskromni ali pa nama ne privoščite redkega užitka,« laska se ji poročnik Fuchs.

»Motite se, gospod,« nasmehne se Klotilda. »Sram me je, toda priznati vam moram, da niti ne stojim slobodno.«

»Tega skoro ne verjamem,« ugovarja ji nadporočnik Wolf; »ali če nama, milostiva gospá, količkaj zaupate in če sodite, da sva vredna tolikega odlikovanja, dovolite, da vas učiva drsanja.«

»Preljubeznivi ste,« reče Klotilda, in v očéh se ji vidi, kakó je vesela prijazne ponudbe. Zakaj silno jo je jezilo, da so druge lahko in varno dričale po ledu, ona pa se je moralá voziti na stolu, kakor bi bila stara mamka.

Kot bi trenil, prijela sta částnika Klotildo vsak za jedno roko, ona pa se je pognala kvišku in se po navodu svojih učiteljev drsala dalje in dalje in zmiraj varneje do konca ledene gladine. Vrnivši se je izpustila najprej roko jednega, nekoliko potem tudi drugega spremeljevalca in popolnoma sama zdrknila v ravnem tiru; toda skoro se je tudi že poskušala obračati. Da sta bila navzočna částnika, to ji je dajalo srca in močí; zakaj kadar se je le količkaj nagnila, hitro jo je prijel ta ali drugi, da se ni zvrnila. Dočim je bila vsa zamaknjena v drsanje, da ni ne čula ne videla, kaj se je godilo okolo nje, opazovala je Brigita druge gospé in gospodičine, da bi lahko bratranki svetovala, kakó naj se obleče za led.

Bil je že mrak, in že so se iz bližnjih trnovskih hiš zasvetile posamezne luči, ko se je odpravljala Klotilda domóv. Částnika sta jo spremljala in kratkočasila do hišnega praga. Novo veselje je dajalo lahkomišelní Klotildi novega življenja; Brigita pa jo je opomnila, da bode za to zabavo treba posebne obleke.

»Klotilda, kaj ti je, da si takó rdeča?« vpraša jo Lovro, prišedši zvečer iz prodajalnice.

»Zdrava sem,« pobaha se ona in se mu zadovoljno nasmeje.

»Hvala Bogú, to je res, ali —«

»Bila sem na ledu,« seže mu žena v besedo, »in sem se prav pošteno prezračila. Lovro, ne moreš si misliti, kakó prijetno in zdravo je drsanje! Da je po mojem, morali bi pozimi vsi ljudje hoditi na led, zlasti takšni, kakeršen si ti, ki ves božji dan tičiš v prodajalnici.«

»Draga ženka, to pa že ne bode po tvojem, saj véš, da se ob delavnikih ne morem geniti od trgovskih opravil. Na led bodeš že morala hoditi sama.«

»Žal, da je takó,« vzdihne ona; »nekoliko bi pa venderle moral priti pogledat, da bi vsaj videl, kakó se sučem lično in umetno; sedaj bodeš mislil, da ti prihitim v naročaj, toda nekoliko se zasuknem in šinem od tebe kakor blisek, da me bodeš z očmi težko dohajal.«

»To bi že rad videl; ali prosim te, kdaj naj pridem, saj nikdar ne utegnem,« opravičuje se mož.

»Drugo nedeljo pridi; dotlej se še bolj izurim in tudi novo opravo bodem že imela. Tedaj bode na ledu vojaška godba, ti pa bodeš videl, kdo je tvoja žena!«

»Najlepša pod solncem!« odgovori Lovro ter jo strastno objame in poljubi. —

Klotilda ni več tožila o dolgem času; teta Brigita jo je dobro učila, kakó se lepa mlada žena veséli življenja. Še se ni nasitila jednega užitka, in že se ji je ponujal drug. Dasi je zjutraj rada poležala, sedaj se je morala večkrat podvizati, da je obhodila vsa pota in preskrbela, česar je bilo treba pri raznih prilikah za »društvo«. Po zajuterku se je odslej prav pogostoma in dolgo posvetovala s šiviljo Marjeto, ki ji je naštevala toliko večjih in manjših stvarij, da si Klotilda ni mogla zapomniti vseh. Nató se je oblekla in hodila iz prodajalnice v prodajalnico, od obrtnika do obrtnika, in davno je že odzvonilo póldne, ko je prišla vsa premražena domóv, kjer so jo mož in pomočniki čakali v obednici. Stopivši čez prag, spomnila se je, da je pozabila še to in óno in da bode morala jutri zopet z dóma.

Takó je skrb podila skrb, in razvajeni Mrakovi gospé je bilo pri tem prav dobro. Bila je zdrava in vesela, mož jo je pa tudi imel rajši, ker ni bila več črna in togotna. Po obedu je hotela Klotilda nekoliko posedeti v naslanjáči, ali zamižala je le nekaj hipov, in že jo je prišla teta Brigita priganjat na led. Bratranka je skočila kvišku, kakor bi bila že kaj zamudila; hitro se je oblekla in šla s teto v Trnovo. Prišedši o mraku domóv, morala se je zopet preobleči in se pripravljati za gledališče, in ni je bilo prilike za dolg čas. Drugo

jutro je še sedela za mizo pri zajuterku, ko je prejela povabilo za koncert v reduti, in kàr ni ga bilo mirú in počitka. O božičnih praznikih so društvene veselice nekoliko prestale, samó na led so gospóda zmiraj hodili, ker je bila prelepa zima. Skoro nató je bil predpust, in začel se je zopet nov dirindaj. Na strelišči je bilo društvenih in drugih plesov, vsako nedeljo pa je bila v reduti velika maskarada.

»Teta, kakó pa je v reduti na maskaradah?« vpraša Klotilda radovedna, in oči se ji zasvetijo od novega poželenja.

»Mešano,« odgovori Brigita, in se nagajivo nasmeje, da bi še bolj razdražila radovednost nestrpne bratranke.

»Kakó je to, mešano? Rastolmačite mi to natančneje,« prosi Klotilda.

»To je takó, da se ondu shajajo ljudje kàj različnega stanú in še različnejše olike in nrvnosti. Olikanemu človeku se ne spodobi, da bi se pokazal na tem plesišči, razven ko bi se sam maskiral, da bi ga nihče ne spoznal. Saj je to najmičnejše na maskaradah, da ne véš, koga imaš pred seboj; v preprostem domu se često skriva najodličnejša gospá ali imeniten gospod; pod najlepšim svilnatim krilom pa se utegne šopiriti preprosto deklè, katero bi na ulicah le malokdo pogledal, dočim se ji tù laska in dobrika marsikak gizdalin, kakor bi bila prva krasotica.«

»Teta, to mora biti res prezanimljivo,« seže ji Klotilda v besedo, ali takoj zopet umolkne in posluša uprtih očij zvito zavodnico. »To še ni vse,« nadaljuje Brigita; »pod krinko se pogostoma shaja po dvoje ljubečih src, ki ne moreta na samem nikjer najti varnega zatišja, tukaj pa si med neštevilno množico brez skrbi razodevata svoja čustva, ne da bi ji kdo motil. Dosti pa je tudi takšnih, ki hodijo pod krinko zdražbe delat.«

»Kakó?« vpraša bratranka radovedno.

»Prav lahko. Spoznajo ti maskiranega človeka po hoji, po držanji ali po drugem znamenji, in mu zašepetajo na uhó kàj neprijetnega, bodisi res ali ne. Najrajši povedó ženam, da so jim možjé nezvesti, ali pa narobe. Dasi je morda grda laž, vzbudili so sumnjo, in to je dovolj. Sedaj umeješ, draga Klotica, zakaj sem rekla, da je na maskaradah 'mešano'. Tebi ne tajim, da tudi sama rada zahajam v to mešanico; preoblečem se, da me nihče ne spozná, potem pa opazujem ljudi, čemú je kdo prišel na plesišče, in kratkočasim se, da bi se nikjer ne mogla bolje. Kadar sem posebno dobre volje, časih tudi koga nekoliko podražim, češ, čemú pa je predpust.«

Zamolčala je Brigita, da je bila prav sama največja nagajivka in opravljivka, ki je znašala v reduto vse laži in govorce, kar jih je pobrala po mestu. Obrekovala je takó rekoč »na debelo«. Poleg tega

se je znala preobleči, kakor da je še mlada déklica, moške pa je dražila, da so kakor neumni postopali za njo. Prav v reduti je pokazala, kaj je v mlajših letih izkusila po velikih mestih. Dasi ni vsega razodela bratranki svoji, povedala ji je dovòlj, da ji je popolnoma razvnela silno občutno domišljijo. Klotilda je mislila sedaj le na maskarado in je trdno sklenila, da mora okusiti tudi to veselje.

»Teta, précej v nedeljo pojdem z vami v reduto,« rekla je.

»Zakaj bi ne šla,« pritrdi ji teta. »Saj bodo tudi druge gospé tam; le poznali jih ne bodeva, vsaj vseh ne. Ali to ti rečem, dobro moraš paziti, da naji nihče ne spozná.«

Sedaj sta snovali, kakó se oblečeta, koga bodeta dražili in kakó se osvetita nekim gospém, ki so ji na ledu prezirale in se jima razžaljivo umikale, kakor bi jih bilo sram njiju družčine. Nekatere so bile celó takó drzne, da so se posmehovale in si šepetale, kadar je zdrknila Mrakova žena s kakim častnikom mimo njih.

»Naj le pridejo!« zagrozi se teta, »jaz jih spoznam, če se ne vém kakó preoblečejo.« — Hitro izdelata ves bojni načrt in preskrbita vsega, česar je treba; le Mraku še ne povesta, da se namerjata udeležiti prihodnje maskarade; brez njega znanja pa Klotilda ponóči venderle ni mogla z dóma.

»Lovro, v nedeljo pojdeva s teto v reduto,« reče torej Klotilda popolnoma nedolžno svojemu možu.

»Dobro; jaz pojdem tudi z vama,« odgovori Lovro, ne da bi se količkaj upiral. To ženo nekoliko osupne, zakaj mož bi jo motil v nje osnovah; zató ga poskusi odvrniti od njegovega naklepa.

»To bode pa nekamo čudno,« prične za nekaj časa; »ako vidijo ljudje tebe, takoj uganejo, da sem tudi jaz na plesišči, in iskali me bodo, dokler me ne iztaknejo.«

»Če je takisto, maskiram se pa še jaz; zakaj bi se kdàj prav od srca ne pošalil in ne razveselil,« odreže se Lovro odločno. Klotilda ga debelo pogleda, ali ne upa si mu ugovarjati; vender se zanaša na teto, da ga potisne na stran, če bi jima bil na poti.

In takó je tudi bilo. Zvedena Brigita je Lovru preskrbela črn domino in ga učila, kakó mora izpreminjati glas, da ga ne ovadi jezik; najbolje pa bode, če se dela nemega in ne govori ničesar.

Takoj prvo nedeljo po Svetih treh kraljih je bilo v reduti kàj živahno. Ženske so bile vse maskirane, le moški so prišli tudi v navadni obleki pogledat predpustni ples. Sredi dvorane pod lestencem jih je stala gósta tolpa, in med njimi je bilo tudi dosti častnikov. Le Ahnenfelsa ni bilo videti. Brigita mu je brez Klotildinega znanja skrivàj

razodela, da prideta na ples, in mu tudi izdala, kakó bodeta oblečeni, da jih lahko spozná. Ahnenfels se je torej gospódski preoblekel ter dejal náse svilen domino, in nihče bi ne bil mislil, da je to vojak. Hitro je zasledil Klotildo in se je oklenil, da je ni izpustil vso noč. Vedno skupaj sta se sedaj vodila po dvorani, sedaj sta se zasukala za drugimi v splošnem plesu ali pa sta posedela kje v kotu in se menila in kratkočasila, kakor jima je govorilo srce. Nič ju ni motilo, ako ju je časih kaka maska nekoliko podražila; saj ju ni nihče poznal, Lovro pa se ni nikdar niti ozrl nánja. Brigita mu je poslala prav zgovorno in premeteno žensko masko, ki ga je takó kratkočasila, da je pozabil žene in sploh vseh drugih ozirov, katerih je imel sicer polno glavo. Bilo je, kakor bi se ga bil v zavédni maski oklenil sam hudobec. Često je čul iz nje ust take, da ga je bilo sram samega sebe, in vesel je bil, da ni prišel brez maske v to čudno mešanico. Časih se je že hotel otresti nepozvane družice, ali zopet mu je gódílo nje sladko blebetanje, in kár ločiti se je ni mogel, kakor da ga začarala do dobra.

Bilo je že pozno proti jutru, ko je ukleti Lovro zapazil, da so ljudje že odhajali. Sedaj šele se je nekoliko streznil in se ogledoval po svojih ljudeh; toda ni jih mogel več najti. »Odšli sta brez mene, in Bog vé, kdaj že,« umoval je sam v sebi in se tudi odpravil domóv. Kakor skesan grešnik je stopal po Starem trgu in bi bil najrajši vrgel črno masko raz sebe; toda sram ga je bilo, da bi ga ne spoznale pobožne ženice, ki so se že napotile k Svetemu Jakopu k prvi maši. Nekoliko lože mu je bilo, ko je za seboj zaklenil vežna vrata in stopal tiho po temnih stopnicah v prvo nadstropje. Srečno se je zmuznil v prednjo sobo, ne da bi bil srečal koga domačinov. Sedaj pa ga je bilo sram svoje žene. Res je bilo sicer, da je bila še lahkomiselnjša in da ni poznala drugega nego veselje in zopet veselje. Ali tega ni nikdar tajila, dočim je bil on oster v svojih mislih in željah ter oskromen in pobožen. Danes pa se je delj zamudil na plesišči nego ona! Še je upal in se tolažil, da je morda venderle zgrešil Klotildo in da je še ni domá. Prav varno odprè vrata v spalnico. Na tleh pred posteljama brlí ponočna svetilka, in pri slabem svitu vidi, da ženka že leži pogr-njena v mehke blazine. Tiho se hoče sleči in smukniti v posteljo, da bi je ne vzbudil; ali kakor se prestopi, zaškripljejo čevlji, zató si ne upa dalje. Kakor uklet stóji pri vratih in si ne vé svetovati.

Klotilda se skoro ne more vzdržati smeha. Prišla je nekoliko pred njim domóv; pa še ni spala; preveč je bila razvnetá od sladkih užitkov. Zadrega moževa ji je dobro došla, da se nekoliko pošali ž njim.

»Kdo je?« vzklikne kakor v spanji. Lovro se kàr ne gane; óna pa se vzdigne, pomane si nekoliko očí in ga debelo pogleda, rekši:

»Lovro, ali si ti?«

»Jaz sem, jaz,« odgovorí mož in si sname masko z obraza.

»Toda kje si bil toliko časa?« očita mu ona; »nikjer te nisem našla in sáma sem morala domóv. Ali se to spodobi oženjenemu možu, pustiti mlado ženo in se izgubiti, kdo vé kam, in do ranega jutra?«

»Oprósti mi, Klotilda!« prosi Lovro.

»Sklenili smo, da si za nekaj časa ogledamo predpustno veselje, ti pa se kàr za vso noč izgubiš med to mešanico, ki jo smé gospódski človek opazovati le skozi masko. Ne, ne, tega bi si ne bila mislila v sanjah! Kaj bi rekel tvoj oče, ko bi to védel?«

»Prosim te, draga Klotilda, miruj; saj se kesam do dnà srca!«

»Glej ga licemerca! Podnevi je zgolj svetnik, ponóči pa bi si dvakrat nadomestil, kar zamudi podnevi.«

»Obetam ti, sladka Klotica, da nikdar več ne pojdem v reduto; to ni záme.«

»Takó, sedaj to ni záte; sedaj sem ti sladka Klotica; kdo ti je bil pa ponóči sladek?«

»Nihče; saj sem ti rekel, da me ne vidi več nobena maskarada! Nevednega človeka te čarovnice zavajajo, da jih posluša in se zamudi, da sam ne vé, do kdaj.«

Sedaj se Klotilda na ves glas zasmije in ga potolaži:

»Kakó si še nedolžen, Lovro moj! Kdo bi ti zameril nekoliko zabave! Prav vesela sem, da si se tudi ti oživel; človeku je kàr hudó, ako te vidi zmiraj le tožnega in resnega.«

»Bodisi, kakor hoče; ali v reduto le ne pojdem. Záte je to in za teto; vedve vesta, koliko se spodobi in koliko ne. Jaz pa nisem za takšne burke. Kaj bi rekli ljudje, ako bi me spoznali? Smijali bi se mi; smešen pa nečem biti. Ne, nikdar več me ne bode. Rajši počakam, da mi povéš potem drugo jutro, kakó je bilo.« —

Za zlobne naklepe tete Brigitte se prva maskarada v reduti ni mogla končati bolje nego takó, da so se te veselice Lovru do dobra pristudile. Sedaj sta imeli z bratranko za vsako nedeljo zvečer popolno slobodo in lahko sta se kratkočasili in veselili v reduti ali kje drugjé. Mrak jima ni bil več na poti. Toda prav ta sloboda je do dobra podkopala še tisto malo zakonske sreče, kolikor je je bilo pri Mrakovih.

(Dalje prihodnjič.)

Nebeški in pozemeljski ogenj.

Spisal dr. Simon Šubic, profesor na vseučilišči v Gradcu.

(Dalje.)

glejmo si še druga izpreminjevanja! Uklenimo prožno jednokleno peró v trdne, negibne kleščce, takó da molí njega konec kleščam iz čeljustij. Če potegneš ta konec iz njegove mirne léže in ga izpustiš, giblje se semtertjã. Dokler imaš konec dolg, lahko šteješ gibáje, takó so počasni; ako ga pa skrajšaš, giblje se hitreje, takó da gibájev niti ne vidiš; sliši pa, da peró zveni, in sicer tem tanje, kolikor krajše je. Zajedno se tudi ogreva od gibanja. Sedaj pač ni težko spoznati, kaj bi se prikazalo, ako nadaljujemo ta poskus in močno gibljemo uklenjeno peró. Razgreló bi se takó, da bi se napósled razbelilo in ognjeno prihajalo.

V tem vzgledu se izpreminjajo moči nekamo drugače nego v prejšnjem in nam razodevajo prirodne zveze med gibanjem, zvenenjem ter med gorkoto in ognjem.

Preiskujé naprave, s katerimi bi utegnili pridelati kaj gorkote in ognja, dobimo v roko pnevmatiški ognjekres. Vsakdo pozná sikalicó. Ako jo napolniš z vodo in pritiskaš vánjo z ročico, sika ti vodo; ako pa jo napolniš z zrakom, ali kakor pravimo, pustiš prazno ter z ročico pritiskaš ob notranji zrak, tedaj izpahuješ stisnjeni zrak, da piha iz tanke luknjice, kakor piha kovaški meh. Zamašimo v mislih luknjico takó popolnoma, da zamašek celó nič ne prepušča zraka. Potegnimo ročico iz ceví, da se vsa cev napolni z zrakom. Kadar hočeš sedaj potisniti ročico do dnà kakor prej, stiskaš zrak pod ročico, in upira se ti takó, da ne moreš do dnà, ako zapira cev z glavico svojo cev takó popolnoma, da zrak ne more uhajati. Sedaj je ves zrak, kar ga je bilo v ceví, ujet; ako pa odnehaš, raztegne se zaradi svoje prožnosti takó, da izpahne ročico. To je priprava, kakeršne nam je treba za nastopni poskus:

Zrak je ujet pod ročico; zdajci pa jo na vso moč potisni v cev in zopet izpústi. To ponóvi nekolikokrat in skoro bodeš čutil z roko, da se je cev ogrela. Vzemi sedaj kosec kresilne gobe in jo pritrdi na konec ročice; vzemi pa tudi stekleno cev, da vidiš, kaj se zgodi. Zasači zrak v stekleni ceví kakor prej in suni z ročico, kolikor se dá, nató pa hitro odjenjaj. Ako si dobro zadel, zablisne se, ko dregneš

blizu dnà, in za bliskom se précej pokadí pod ročico — goba se je vnela, z zrakom si vkresal ogenj!

Pri tem poskusu se izpremeni delo naše roke v luč in ogenj.

Ako zvršimo takšno napravo v veliki meri in vprežemo stroj, katerega goni močno tekoča voda ali stisnjen zrak, da opravlja prejšnje delo naših rók, tedaj se izpreminja moč tekoče vode ali stisnjenega zraka v gorkoto. — Vzemimo zopet železno cev namesto prejšnje steklene in jo postavimo v drugo večjo cev, takó da ostane med cevéma nekoliko otlega prostora, kamor vlijemo vode. Ako vprežemo koló, vrteče se od tekoče vode ali stisnjenega zraka, takó da goni naše pnevmatiško kresilo, ogreva se notranja cev, napolnjena z zrakom, in oddaja svojo gorkoto vodi, stoječi okolo nje. Če tekoča voda močno vrti málinsko koló, to pa pnevmatiško kresilo, ogreje se voda kàj hitro in končno zavrè. Takšna priprava nam torej utegne pridelovati gorkoto in greti vodo brez kurjave.

Takšni poskusi razjasnjujejo górenjo misel, da je ognja dovòlj na svetu in da počiva v rahlem spanji, dokler ga človek ne vzbudí. V zadnjem vzgledu smo namreč spoznali, da daje celó tekoča voda gorkoto in ogenj.

Gibalne sile utegnemo izpreminjati tudi z magneti in elektromagneti v elektriški tok in jih z elektriškim tokom predstavljati kamorsibodi na tuje kraje, kjer se zopet izpreminjajo po naši volji, bodisi v gibanje in delavne sile, bodisi v luč in ogenj.

Vzemimo za ta poskus magnet, kateremu postavimo nasproti elektromagnet. Da si brez podobe, katera bi nam pokazala potrebno napravo, vender lože zapomnimo, kaj se godí, mislimo si na kolóvratu perutnice od kovaškega železa, okolo katerih je ovita žica, prevlečena s svilo — to je sedaj elektromagnet. Oni držaj na kolóvratu, ki kvišku drží odprto stran perutnic, bodi torej nepregiben magnet, ne daljši, nego so perutnice široke. Torej stojita magnetova konca s svojo največjo magnetiško močjó ravno nasproti ónima perutničínima ali elektromagnetiškima koncema; tedaj vleče magnet náse elektromagnet, in sicer kàr najmočneje ter ga od daleč drží mirno pred seboj, dokler ne zavrtimo perutnic. Ker se magnet in elektromagnet vzajemno vlečeta náse, treba ti je primerne moči, da ju razdružiš, ali drugače rečeno: zvršiti moraš nekaj dela. To delo ne izgine, ampak se izpremeni v drug prikaz. Ako se konca elektromagnetove žice dotikata in del te žice večkrat oviješ okolo prosto ležeče magnetne igle, vidiš po gibanji te igle, da se dela za vrtenja v žični vezi elektriški tok.

Torej se po tej napravi delo naše roke, ki goni kolóvrat, izpreminja v elektriški tok.

Znano je svojstvo elektriškega toka, da kàj hitro preletí dolge bakrene vezí do daljnega kraja; takisto je znano, da elektriški tok lahko na vseh krajih svojega pota mehko železo izpremení v magnet, kadar ga obkrožuje, kakor pri sléharnem elektromagnetu. Prav takó vleče elektromagnet, dokler traja tok, náse tudi vsak vòd, ki mu stoji gibno nasproti, in s tem vodom kàj dviga ali kam pritiska, kakor vtiskuje n. pr. pri Morsejevem telegrafu na trak znamenja za besede, od katerih je zložen telegram. — Z elektromagnetiškim vodom utegne torej elektriški tok kàj delati kakor človek z roko. Težko ni spoznati, da mu je môči dati takšno napravo, s katero kàj vrtí ali pa goni kakov stroj.

Ako pa elektriški tok, kateri izvira iz dela naših rók, na daljni postaji kàj vrtí ali goni, moramo reči, da elektriški tok ondu dela kakor mi tukaj, in sicer toliko časa, dokler delamo mi. V tem vzgledu se je naše delo izpremenilo v elektriški tok, in le-tá je naše delo prevédel na daljni kraj.

Dokler držé elektriške vezí, po katerih se pretaka električna ali elektriško gibanje, celoma dalje, ne vidiš nikjer ni ognja ni luči. Ako pa na tem ali ónem kraju prerežeš žično vez, utrne se zdajci elektriška iskra med blizu stoječima koncema prerezane žice. Čimbolj goniš elektromagnetiški stroj, čimveč dela opravljaš, tem pogosteje skačejo elektriške iskre med koncema.

Vzemi dva gladka, nekoliko zašiljena konca premoga in ovij vsakega z drugim golim žičnim koncem, nató pa pritisi oba zašiljena konca drugega k drugemu; tedaj imaš zopet vezí sklenjeni. Sedaj torej teče elektriški tok po vezéh in skozi premogova konca, dasi ga ni videti, dokler se dobro dotikata. Kadar ju pa le nekoliko razdružiš, pokažejo se med njima iz nova góste elektriške iskre. Ako je elektriški tok dovòlj močan in nista zašiljena konca predaleč vsak-sebi, sprijemajo se iskre takó gostó, da jih niti ne ločiš in da se zasveti med koncema elektriški ogenj. Med premogovima koncema ti zasije majhna elektriška luč, podobna bliščeči zvezdi, in razširja močno svetlobo, podobnejšo mesečini nego solnčnemu svitu.

Tudi ta elektriški ogenj je pridelek ónega delovanja, katero opravljaš, ko vrtiš elektromagnetiški stroj. Kakor izpreminjaš silo svojih rók ali svoje delo v ogenj, kadar krešeš ogenj ali kadar brusiš britev, prav takó pretvarjaš svoje delo v elektriško delo in v elektriški ogenj, kadar goniš elektromagnetiški stroj.

Ogenj, katerega vkrešeš bodisi z navadnim ali s pnevmatiškim kresilom, in ogenj, katerega delaš z elektromagnetiškim strojem, izvira sta bolj pozemeljskega nego ogenj, katerega daje navadna kurjava, bodisi da kurimo z lesom ali s premogom, s petrolejem ali z drugo tekočino, ali s plinom ogljikove sestave.

»Kajpada!« poreče kdo, »kaj, navadna naša kurjava bi ne bila do konca pozemeljskega izvira? Ali pozna kdo kaj bolj pozemeljskega, nego je drevje in les, ki rase na zemlji naši? Ako ta ogenj, katerega dajó goreča drvà, ni do cela pozemeljski, tedaj takisto človek sam ni pozemeljskega izvira!« — Počakaj, prijatelj, kàr nič ni težko zavrniti tvoj navidezno veljavni ugovor. Odgovóri samó to, kaj bi bilo z lesom, kaj s človekom, da ni na nebu tistega velikanskega ognja, ki ogreva vse, kar rase in žíví na zemlji? Kaj bi bilo, da poíde solnčni ogenj, da solnce človeku ne sveti in ne ogreva tál, kjer se porodí in žíví? Ali bi se sploh porodil človek, da ni na nebu solnca?

Rekli bi skoro, da so tem vprašanjem védeli že prav odgovoriti óni paganski národje starodavnih časov, ki so se uklanjali solnčnemu bógu.

Vse, kar rase in žíví v sedanjosti, vse gré za solnčnim ognjem. Tega ne pričajo samó letni časi — veliko nasprotje pozimi in poleti — nego to kaže tudi ves obraz svetá od obeh zamrzlih polarnih krajev do podsolnčnih krajin okolo srede zemeljske. Saj je znano, kakó očito preganja mráz vsako čvrstejšo žitje rastlinsko in živalsko od tečajev proti ónim deželam, katerim prihaja solnce najbliže na letnem svojem obhodu.

Brez solnčnega ognja bi bil ves svet hitro pokopan pod debelo skorjo snegá in ledú. Brez solnca ni ne življenja ne rasti! — Ne bilo bi niti lesá, od katerega dobivamo drvà za navadno kurjavo, niti petroleja, niti premoga. Kaj pa bi dandanes počel obrt, odkod bi jemali kurjavo za toliko pečij po tvornicah in lokomotivah, da ni premoga?

Kar je v davnih vekih solnce podarilo zemlji svojega ognja, svoje luči, to ni vse izginilo za pozne naše dni. Tudi v tisti starodavnosti je solnčni ogenj podpiral čvrstejšo rast na zemlji. Od nekaterih pozemeljskih tvarin, zlasti od ogljika, vodíka in kisíka in nekaj drugih prvin je solnčna ognjena moč dovrševala óno rastlinstvo, katero leží sedaj pokopano pod zemeljskimi skladovi kakor okamenelo rastlinstvo ali premog.

Premogove zaloge v zemlji so res pravi, zlatá vredni zakladi, najdražja ostalina starodavnega krepkega rastlinstva. V premogovih zalogah je pod zemljó na kupih shranjen solnčni ogenj.

Zakladi premogovi se manjšajo čimdalje bolj, ker ga toliko požgó na leto. Bodisi pod zemeljsko skorjo premoga kolikorkoli, ne-

izčrpen venderle ni, in od leta do leta se bližamo óni dôbi, ko premog poide.

Koliko je pozemeljskega premoga, to nam najbolje pokažejo nekateri vzgledi. Na Angleškem v Sud-Walesu seza premogova formacija po 12.000 angleških čevljev pod zemljó; sestavljena pa je zaporedoma od blatnih plastíj in skladov skriljevca in peščenega kamenja. Med takimi skladovi tiči šestnajst po pet čevljev debelih premogovih plastíj. Geologi pravijo, da so nekdanj te krájinje pokrivali velikanski gozdi, podobni ónim, katere imenujemo sedaj pragozde in jih nahajamo takó bogato zarasle samó po vročih deželah ob reških nasipih med rokavi, kjer se iztekajo velike reke v mórje. Geologi učé dalje, da so se tiste pokrájine, kjer je sedaj premog pod zemljó, sčasoma sesedale, ali da so se tlá pod pragozdi nižala, dokler ni napósled stopila voda čéznje in s svojimi naplavinami podsula vsega prejšnjega rastlinstva. Nad takimi nasipi pa so se zopet zasadili pragozdi, ki so se iz nova zgreznili i. t. d., v Sud-Walesu šestnajstkrat pragozd nad pragozdom! Od takih podsutih pragozdov, o katerih trdé geologi, da ležé na milijone let pod zemljó, zloženi so iz večine denašnji premogovniki.

Kakó neizrecno veliko je premoga pod zemljó, to še jasneje izpričuje premogova formacija na Novi Škotski; nič menj ne obseza nego 51.000 angleških kubičnih milj. Kaj prav za prav pomeni ta velikost, to si je težko misliti, ako je ne pojasnimo z umevnejšim vzgledom. Vzemimo si torej veliko reko Mississippi. Ta orjaška reka bi potrebovala dva milijona let, predno bi nanosila tolik násip v mehikanski zaliv, dasi nanosi po Ridellovem računu vsako leto sedemintrideset milijard kubičnih čevljev. Sveta indiška reka Gang pa zasiplje po računu Everstovem in Strachejevem bengalski zaliv toliko hitreje, da bi v 375.000 letih nasula svoje plasti takó na debelo in na široko, kolikor znaša jedina novoškotska premogova formacija.

Take silne množine premoga varujejo obrt óne groze, katera bi nastala dandanes, ko bi zdajci pošlo kamenito oglje ali ko bi se izpremenilo v srebró ali zlató. Imej teh žlahtnih kovin visoke hribe, kaj bi ž njima? Premog je sedanji obrtni delavnosti več vreden nego hribovje zlatá.

(Konec prihodnjíc.)

Dunajske pesmi.

XIII.

Café Austria.

Veselje razvneto in petje in smeh
 Po širni dvorani vršé,
 Med njimi pa godbe glasovi krepkó
 V šumečih akordih zvené.
 Poslušam in gledam na oder strméč,
 Kjer pesem se tožna glasi,
 Kjer boben grmi in se lokov deset
 Navzgóri, nizzólu dreví.
 V blesteči belini mladenke lepé
 Opravljene godejo v noč,
 Raz oder premnogi jim švigne pogléd
 In góri spet žarek in vroč.
 Vsi puhli obrazi, ni črte na njih,
 Kjer brati bi dalo se kaj —
 In nezadovoljen obrnem oči
 Od godcev že skoro nazaj.

Ne, ne, obstojí mi okó na nji,
 Ki vodi zbor godcev svoj,
 Nelepi obraz je nje zanimljiv,
 Bolesten osvita ga sòj.
 O majnika cvèt nih, veselih dneh
 Ljubezni se pesem glasi —
 Kakó krčevito in strastno kakó
 Lók drobna ročica podí!
 Okó prebegáva ti lista vrsté,
 Vse hočeš izbrati iz njih!
 Kar pisal umetnik je s srčno krvjó,
 Zdi svoje se duše ti vzdih.
 Vzkipevajo prsi ti, ustna ožiš,
 In sólza rosí za solzó —
 Oj, dèkle ti mládo, čuteče deklet,
 Zakaj si nesrečno takó?!

Umemam! Neznán mi ta glas ni godál,
 Ta glas iz srcá globočin —
 Vem, hujšega ni in ne bode nikdar,
 Ko sreče nekdanje spomin! . . .

XIV.

Ko pogledam v dni minule,
 Nepredirno zrem temò,
 Saj nikjer podobe jasne
 Najti v nji bi ne bilò.

Od trenutja do trenutja
 Upal sem v prihodnje dni,
 Dan potekal je za dnevom,
 A rešenje, kje si tíf?

Stvarnik, saj ne prosim mnogo,
 Jeden žarek sreče lé
 Naj posije mi v življenje
 In si najde pot v srcé!

XV.

Božična muha! — To srečo pomeni . . . Oj, muha ti ljuba, življenja predolgo
 O sreči razmišljal sem dosti žé; Ne bodeš vesela — takó se mi zdí —
 Ne maram topiti več v misli se take, A česa sem spomnil se — prilike óne,
 Dosežem da kdáj jo — takó mi ne gré! Ki o jednodnévnicah dveh govori:

Iz jajčec dveh nežnih dve taki živálci
 Za drugo sta druga izlezli nekdanj —
 Trenutja pol bilo je v rojstvu preslédka,
 A prva že drugi dé: »Naš narastaj!« . . .

Alastor.

S Ptuja na Rogaško gôro.

Spisal M. Cilenšek.

(Konec.)

Udi počasi daleč prideš. Prav pred teboj strmí veličastna gôra v sinje nebó in drži svoj nos — Réšenik — tebi naproti. Dolinica se je tukaj nekoliko razširila, zlasti na desni stráni so hribje nekoliko odstopili in naredili kadunjasto, podolgasto kotlino, ki je tù ravna, ondu zopet potresena s holmci. Zadi stoji kot jugozapadni mejník Rogaška gôra, ob nje vznožji pa je raztresena Žitalska vas s prijazno župljansko cerkvijo na gričku, in ónostran ceste, nekoliko više, sveti se domača podružnica. Tukaj je treba nekoliko ostati; za to imaš tehtnih razlogov. Prvi je pač čmerni želodec, ki te že dolgo opominja, da brez njega računa danes ne bodeš na gôri. Njega zahtevam ustrežeš tem lože, ker imaš še precèj dneva pred seboj. Potem je treba vsekakor poiskati dobrega prijatelja ali starega znanca, zakaj strašno bi se mu zameril, in po pravici bi ti očital, da ga nisi razveselil s svojim posetom. Takó ti naglo mine nekoliko ur, in spočít kreneš na desno vkreber. Iz početka je pot lep, in po kolovozu počasi prikimaš do Medgorja, sedla med Réšenikom in pravim vrhom Rogaške gôre. Tukaj te povsod srečuje hrast svoje vrste; tod rase cèr, sicer prav podoben drugim hrastom v svoji zunanji opravi, ali iz njega neznatnega cvetja dozorevajo plodovi, ki so pravi velikani, sedeči v plitvi skledici, katere posamezne luske so odstopile od nje in se podaljšale v rtasto konico.

S sedla stopiš kmalu v lep bukov gozd. Tù ti jamejo padati debele kaplje s čela, zakaj svet je strm, pot slab. Toda najhujše te še čaka. Polagoma se zjasní, in skoro stojiš kraj jako nagnjenega travnika, katerega moraš prekoračiti brez vsakega pota. Hoja po takem svetu je zeló težavna in te bolj utruði nego vsaka druga. Zató se rad zlekneš po travi in gledaš pódse, kjer se razgrinja mnogo-vrstno holmovje. Dalje drži slaba steza ob južnem obronku zmirom po gozdu do zapadnega roba in te v nekoliko trenutkih privéde do vrha. Sedaj si dosegel svoj namen, vender pa nisi vesel. Kakó neki! Že ko si pobiral stopinje po obronku, zapazil si strahoma, da se prikazujejo na nebu sivi oblaki. Predno si na vrhu, zaprt ti je pogled v daljo, takó da razločuješ samó bližnjo okolico. Tù storiš, kolikor se ravno dá, potem pa greš z vrha, upajoč, da ti bode jutri usoda mi-

lejša. Pod vrhom na južni stráni je sicer gôrska kočã, namenjena potnikom, ali noči so sedaj prehladne, slama na deskah morda že jako stara, in tudi stekla v oknih niso vsa cela. Mimo tega, kdo ti je porok, da ne dobimo ponôči kaj mokrega? To je vzrokov dovôlj, da pospešiš korake nizdolu, predno te zagrne temã.

Mnogo danes res nisi videl, vendar te je minila prejšnja tožnost, saj so se razgrinjale Háloze takó lepó pod teboj. Dobro si opazil, kakó jih loči Rogatnica v gorenje ali zapadne in spodnje ali vzhodne. Videl si tudi, da izvira hribovje prvih iz Rogaške gôre, v spodnje pa se razveja mejno pogorje. Zapadna meja jim je Stoperški potok, na jugu pa od znanega nam mejnika deželna meja, ki se napósled zavije proti severu in se končã ob Dravi. Sicer pa prva ni natanko določena kakor tudi ne severna polovica na zapadu. Nekateri namreč trdijo, da je treba prištevati nizki hrbet med Polskavo in Dravinjo že Hálozam, drugi pa tega ne, odobravajo, češ, da se háloška tlã pričenjajo šele z desnim bregom dravinjskim. Kdor se ozira na kakovost zemeljskega površja, strinja se s prvimi, zakaj omenjeni hrbet se prištevã tretjaški tvorbi kakor Háloze sploh; izjema je samó že omenjena skala niže Žetal.

Kar se tiče hribin, bodi povedano samó to-le: Po spodnjih Hálozah prvakujeta opoka in lápor; po nekod, zlasti na zapadu, vidiš tudi nekaj sockinih skladov in peščenjaka; na skrajnem vzhodu, najbolj potisnjenem na sever, pa pokriva površje litavski¹⁾ apnenec. V gorenjih Hálozah je ob Dravinji s peskom izpremešan pas láporja, ki seza do Rogatnice. Ob nji drži na jug približno do Kozmincev in od tod naravnost preko Stoperc do Studenic. Ta pas je ozek, in njega južna polovica večinoma lápor. V sredi, obkoljen po imenovanem pasu, razprostira se trdi peščenjak, ki je mestoma naložen v velikanskih ploščah in prav dober kamen. Lomijo ga na mnogih krajih in uporabljajo za plošče, stopnice i. t. d. Južna láporjeva polovica se naslanja na temne sockine sklade, kateri se prostirajo po vsem površji od Strmca mimo Črmožiš do znane nam skale ob Rogatnici. Južno-zapadni kos zopet pokrivajo peščenjaki, na katerih se vzdiguje močno s peskom izpremešani litavski apnenec, tvarjajoč strme obronke Rogatčeve. Takó se tudi imenuje našã gôra po rogu, kateremu je kolikor toliko podobna, ako si jo pogledal s primernege torišča na jugu.

Drugega dné te zarja že ne najde v postelji, zakaj odkorakal si še nekoliko v temi navzgor, da ne prideš prepozno. Tvoja bojazen je bila odveč; kakor vse kaže, prišel si še prehitro. Ozračje se je

¹⁾ Leithagebirge, kjer je omenjena hribina najlepše razvita.

sicer nekoliko izpremenilo, toda posebnega razgleda tudi danes ne bode. Ker se ti ni bati slabega vremena in ker imaš ves dan pred seboj, lahko nekoliko počakaš. Glej, tû na vrhu na malem prostoru je nekaj trate! Ako si prijatelj Kneippovim nazorom, zbôsi se in pojdi na »pašo«, da si ohladiš nogé. Prav dobro ti bode déla hladna rosa in ti okrepiła stopala. Da nisi pozabil želodca, to ti radi verjamemo.

Ves južni svet je zavít v gósto meglo, podobno razburkanemu morskemu valovju, ki se tû podolgoma valí, ondu pa pluska ob visoko bregovje. Dozdeva se ti, da ti zvené na ušesa čudni glasovi, in kcmaj da umeješ, kakó vender živé ljudje tam v dolini. Ta prizor je res krasen; toda še lepšega nareja vedno izpreminjevanje meglene struge, iz katere gledajo le posamezni višji vrhovi ali le pojedina drevesa. Sedaj ti izgine izpred očij cerkveni stolp in se pogrezne za nekoliko časa v gósto valovje, sedaj se ti prikaže iz njega bela hišica na samotnem gričku, da se ti v nekolikih trenutkih zopet skrije pod to zračno vodovje. Ves dan bi ti ne bil preveč, takó krasno se ti zdí to valovanje. Saj je pa tudi že dolgo, da nisi učakal jednakega dné, morda celó še nikoli! Zató poslušaj to-le resnično dogodbico. Bilo je pred kakimi desetimi leti, ko nas je stopala desetorica počasi proti vrhu visoke gôre blizu avstrijske meje, raz katero je lep razgled po nižavah. Rep je vlačil mlad živinozdravnik, ki se ni mogel ponašati, da je že prehodil mnogo planinskega svetá. Zató je, kakor že povedano, repáril za nami, in slaba se mu je godila. Toda trdna volja vse pre-maga, in napósled je vender pritolkel po vseh štirih na vrh. »Oj, oj, kakó velikansko mórje to!« Toliko da je to izpregovoril, cepnil je onemogel na tlá, da si nabere novih močij. Šaljivec pa, ki je znal o pravem času zasukniti svoj jezik, tudi sedaj ni strpel, da ne bi odgovoril z dobrovoljnim nasmehom: »Sevéda, sévéda, takó počasi, pa vender že stojimo na obalah Severnega ledenega mórja; le zavij se, da ti mrzla sapa z ónih-le lednikov ne sprotni in ne skrotoviči onemoglih udov.« — »Kaj praviš, ob Severnem ledenem morji da stojimo?« — »Nikar se ne boj — to je le megla.« Rdečica je oblila mladega možá, in ves dan je bil gorák našemu šaljivcu.

V razne misli vtopljen skoraj ne zapaziš človeka, ki stoji zdajci na vrhu poleg tebe. Bržkone te je videl, ko si stopal mimo hiše njega očeta, in pripravljen je, takó ali takó biti tebi v korist. Tega sicer ne véš, ali predno prideš do vznožja, jasno ti bode vse. »Danes ste slabo zadeli; posebnega razgleda ne bode; niti ónih belih gorâ ni poznati, ki so menda leto in dan pokrite s snegom.« Rekši pokaže preko Boča naravnost na zapad, kjer strmé Solčavske planine v sinje nebó.

»Dà, dà, bele so res óne goré, toda to ni sneg, ampak sivkasto kamenje in pečevje, ki se lesketá takó krasno, kadar posije solnce nánje. No, brez snegá pa vender niso Solčavske planine nikdar, toda poleti ga je najti samó po globokih prepadih in brezdnih ter po osojah, katere narejajo velikanske skalnate stene. Ondu sneg nikdar ne skopni popolnoma, in to je velikega pomena, če pomislimo, da je tam zibel Savinje, ki nima nobenega pravega izvirka. Posamezne kapljice, katere je rodila gorkota, vznikavajo v rahla tlà in prišedši do trdega dnà, lezejo nizdolu in prižuboré ob vznožji velikanske groblje na dan. Taka je zibel Savinji.«

Jasnega dné je z gôre veličasten pogled. Kàr je slovenskega Štajerja, malone ves se razgrinja pod teboj v raznih barvah in podobah. Ti pa se čudiš lepoti drage svoje domovine in šteješ po stari navadi najprej svoje »visoke znance«, kateri kipé takó mogočno v zrak. Vse posameznosti, kàr si jih doživel ondu, stojé hkratu pred tabo in te spominjajo veselih hipov, ki si jih kdàj užival po ónih višavah. Ozreš se na desno, ozreš se na levo; povsod znan svet! Najmočneje vender vplivajo náte Solčavske planine; ondu je pravi planinski svet, ondu je domá pristna prirodna lepota. Ostalo si je kolikor toliko podobno, dasi ne moreš zanikavati, da vidi bistro okó povsod dosti izpremembe. Pogled ti pa seza preko najožjega domačega ozemlja tudi v sosedne dežele, ki se oklepajo zelenega Štajerja, in zató lahko trdiš, da ni z razmerno takó nizke gôre — Rogatec šteje samó 883 m — nikjer lepše in boljše paše radovednim očém.

Ravnega prostora na vrhu je zeló malo, vender pripoveduje národna pravljica, da je stala ondu svoje dni cerkev Sv. Donata. Strela je neki treščila vánjo, in sedaj je zidovje razrušeno, zvonovi so se pa baje skotali po južnih obronkih do mesta, kjer res stojí cerkev na čast imenovanemu svetniku. Kdor si je ogledal mesto, ne more dvojiti niti jeden hip, da je vse to res zgolj pravljica; nemogoče pa ni, da je stala ondu kdàj kapelica, toda zgodovinski viri ne omenjajo niti tega niti ónega. Kaj pa vender pomeni tisti kos okroglega zidovja? To je ostanek, in sicer zgodovinski ostanek iz ónih tožnih časov, ko so vihrali Turki po naših deželah. Kakor marsikjé drugjé, postavljeni so bili tudi na Rogaški gôri stražniki, kateri so takoj z ognjem nanzanjali pretečo nevarnost. Prebivali so v ubožni hišici in v nje razvalinah ostavili viden spomeník na dôbo turškega nasilstva.

Precjé dolgi rob je jako oster; sósebnó proti severu odpadajo stene mestoma navpično, in po nekod so celó globoki podmoli. Gôra je malone vsa zarastena, in sicer največ z bukovjem, na vrhu pa je

dosti raznega grmovja in črnega gabra, čegar plodovi so nekako podobni hmeljevim. O gorski kočici tik vrha smo že govorili; omenimo samó še, da je trdno zidana in takó postavljena, da je ne dosežajo mrzli severni vetrovi.

Jeden pogled še križem svetá, in že se pomikaš nizdolu. Pot drži iz prva po zapadnem robu, toda dolg ni in se kmalu spustí na severno stran. Lep je in širok ter nadelan v zmirom večjih ovinkih do ožjega vznožja. Tukaj in tudi drugjé po gôri rase planinska srobotina, prav zala rastlina srobotovega rodú. Sósebnó ti ugajajo lepi vijolični cvetovi, ki so raztreseni po vzpenjajočem se stebelu in rodé mnogo repatih plodov. Kakor sroboti je ostra tudi srobotina, in zató ji hódi s pota.

Predno prideš do polovice zverženega pota, ustavi te znanec z vrha in ti pokaže dolgo, jako strmo senožet. Ravno stojiš ob nje gorenjem robu in ne ugameš takoj, čemú te je spravil s pota. Zdajci ti namigne, da sédi na preprosto pripravo na tleh, on pa ti bode voznik. To je nekakšna velikanska metla, narejena od močne veje, debelo naložena s praprotjo in dobro zvezana ter prešita. Nezaupno pogleduješ sedaj metlo, sedaj strmo senožet, kateri se pozná na travi, da se ne godé čudeži; sedaj zopet se obrneš do voznika. Ko sta se pogodila zaradi cene, izročiš se svoji usodi, in voznik požene. Neverjetno naglo se spuščáš niže in niže; voznik se ustavlja kolikor mogoče, toda ves njegov trud je malone brezuspešen. Popolnoma si se že umiril, ko si spoznal, da ti ne pretí nobena nevarnost. Ali, o joj! Zdajci spodrsne ubogemu vozniku, in kakor je dolg, zlekne se po rosni travi. Toda kàj takega se mu menda večkrat pripetí, zakaj če se tudi ni mogel pobrati, vender ni izpustil vozá, kateri se je že nagibal. Sreča, da ti je za hrbtom najstrmejši kos, sicer bi se valjal in prekopicaval po mokri travi, da bi se smilil samemu sebi. Voznik si opomore, skoči na nóge, in skoro sta ob vznožji. Vožnja je trajala samó nekaj hipov. Siromak se ti smili, ker je moker kakor miš; da ga potolažiš, sežeš nekoliko globočje v žep in se obrneš na desno ter nadaljuješ svoj pot. Mimo Črmožiš, gorske vasíce pod Rogatcem, stopaš poleg Stoperškega potoka v Dravinjsko dolinico, prekoračiš ozki hrbet in skoro stojiš na ravnem polji. Tú si zopet na prašni cesti; pridno stopaš proti mestu, iz katerega si šel včera, in napósled izgineš v njega zidovji.

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

VIII. Biser roški.

(Konec.)

Na Luštici pri Rožah so živali po starem običaji. Hugon je prihajal k Vladičevim, risal in pripovedoval, Evdoksija pa ga je poslušala. O zadnjih svojih listih nista govorila; ali njiju čustva je ovajalo okó, in marsikdaj se je nagubalo lice Marinu, ki je bil tudi pogostoma navzočen. Toda pravega vzroka tožbi ni imel, ker je bila prav sedaj Evdoksija proti njemu tolikanj ljuba kakor še nikdar, proti Hugonu pa se je védla kakor proti bratu ali dobremu prijatelju.

Pogostoma so se vozili na jadra po pristanišči in se časih izkušali, kdo je urnejši in kdo bolje vlada jadrom in krmilu.

Veseli so bili teh voženj takó, da so si izmislili za prihodnji praznik veliko jadranje na prosto mórje, kjer naj se odloči, komu gré prva pohvala.

To je bilo novo delo našemu prijatelju. Stari ribič ga je počeval, kakó je ravnati z jadri in s krmilom, in dostikrat sta vse popóдне ostala na morji; na večer pa mu je še stari Vladić naročal to in óno in ga pripravljaj za véliko borbo.

Ko se je vožnji že bolje priučil, povabil je nekega dné Evdoksijo in nje mater na ladjo. In to je bilo zlò. Marino se je tresel od jeze, in ko so se vrnili z mórja, očital je Evdoksiji vpričo vseh nje vedenje, rekši, da mu ni po volji, ker pušča ženina samega in se vozi s tujcem po morji. Toda oče Nikefor je pomiril razjarjenega možá, in neljuba nevihta je bila skoro zadušena.

Nastopno jutro prejme Marino poročilo, da ga Mijat na večer pričakuje. Zdrzne se nekoliko, toda zdajci se mu okó vražje zablisne, in iz težka čaka noči, ki mu mora naznaniti pomoček za osveto . . .

»Tedad vidíte, da ni nevarnosti za ónega, ki sedí pri krmilu; samó sprednji del ladje se razruši. In čas se dá prirediti kár najnatánčnejše«, pravi Mijat, ko razkazuje Marinu strojček s kolesci in napetimi vzmetmí. »Samó recite, kateri dan, katero uro, katero minuto bi radi imeli? — Ali morda ne mislite več na to?« pristavi porogljivo, ko

gleda Marino zamišljen prédse. »Saj deklè tudi lahko prepustite ónemu tujcu! Kaj vam je treba žene, ko jih lahko na vsak prst dobite po deset!«

»Mólči in poslušaj,« zavrne ga Marino bledega obraza. »Na praznik ob petih popóldne bodi. Ti me v čolnu prepelješ na óno stran, in ko pojdem k Vladičevim, greš na mojo jadrenico, katero ti pokažem, in prirediš stroj. Kadar odjadramo, vózi se za menoj, da se otmem o pravem času. Toda glej, da te nikdo ne spozná!«

»Vém, vém! Mèni lahko verujete! — In sedaj plačilo!«

»Po dovršenem delu!«

»Gospod, ónadva stotaka nista bila dovolj. Dajte še kaj!«

»Vraga! Koliko še hočeš?«

»Petdeset goldinarjev še in moje plačilo! Ljubše mi je, ako me prej plačate; Bog vé, ali se kesneje še domislite te malenkosti!«

»Lupež! Treba me ni opominjati, saj sem ti prinesel plačilo. Evo ti dvajset zlatov!«

Željno seže Mijat po njih in jih pregleda.

»To je premalo. Za to ne storim ničesar.«

»Daj pa mèni, storim sam!«

»Ne, tega ne umejete. Tedaj, kadar se posreči, kar namerjate, daste mi iz nova dvajset zlatov.«

»Deset, ne jednega več. Kakor hočeš. Ali si mi poslušen, ali mi pa vrni novce. In ni mi treba tvoje pomoči!«

Rekši seže na mizo, kjer še leži denar.

Mijat ga pokrije z rokó: »Ne, ne, pustite; vse vam storim.«

»Tedaj véš, kar je treba. Bodi oprezen.«

»Ej, ne pravite mi tega! Z Bogom!«

Marino odide. »Sedaj se veséli, krasna nevesta!« reče v sebi.

»Ne on, ne jaz — omožiš se na morskem dnù.«

V sobi pa pospravlja Mijat novce in govóri za Marinom:

»Sedaj te imam v pésti! Sedaj se mi bodeš pokoril za to, kar si mi storil pred petimi leti, ko si me tožil zaradi tatvine! Ali misliš, da sem pozabil? — In kaj sem ti vzel? Sodček rakije za grlo! — Tvoje novce imam, za to prejmeš mojo osveto! Onih deset zlatov ti darujem!«

Smejé se skrije nevarni stroj pod posteljo.

»Kaj so meni storili Vladičevi?«

Sedaj se zamisli. Nekako zadovoljna radost ga obide, ko reče:

»Ali bode to veselje!« —

III.

Jasno je napočilo jutro osmega kimovca.

Hugon je pohajal po brdovji. Gnala ga je nekova notranja sila, da se je posvetoval sam v sebi. »Česa še iščem tukaj? Evdoksije ni môči pripraviti do drugih mislij, in sam živim čudno zaničljivo!«

Kri mu šine v lice, ko takó pomislja, in odloči se odpotovati. Ali zdajci se domisli: »In kaj bode z Evdoksijo?« Toliko se ga je privadila, da bi jako čutila njega odsotnost, pogrešala bi ga in žalovala! Zató je trdno uverjen, da mora ostati.

Več dnij je že trajal óni notranji boj, ne da bi mogel ukreniti kàj pravega. Sedaj pa sklene, naj odloči Evdoksija sáma, ali bi ostal ali ne.

Ko se vrne v vás, zbirajo se baš v pristanišči ovenčani čolni in z mrčjem pokrite ladjice, da odrinejo proti Sutorini k beli Marijini cerkvi. Ostali stanovniki roški pa postajajo pred hišami in gledajo za odhajajočimi znanci.

Evdoksija je stala na balkonu, čegar ograja je bila odičena s cveticami in olejandri. Ko jo Hugon ugleda, pozdravi jo, trdno odločen, naj précej razsodi o njega nameri.

Napoti se v nje hišo, kjer ga vzprejme prijazno kakor vselej in ga za roko odvéde na balkon.

Kakor temno-modra planota se razprostira pred njima morje, samó krožci lahnih valov se bliščé v svetlem solnci. Ladje na jadra in na vesla orjejo po valovji iz vseh krajev. Petje in radosten smeh se razlega ž njih, in mogočno pluje med njimi proti Kotoru parobrod, kakor bi plaval labod skozi góste vrste kričečih rac.

»Tam plove ladja, ki me morda že jutri odpelje,« reče Hugon na lahko.

Evdoksija se zgane.

»Kaj, oditi hočete?« izpregovori s tresočim glasom.

»Rad bi ostal pri vas za vse življenje! Toda čemú? Bodiva si odkritosrčna. Znano vam je, kakó vas ljubim . . .«

»Nikar! Ne govorite dalje, ljubi Hugon« — prvič ga je nagoovorila po imeni — »ne težite mi duhá, ki je itak žalosten dovólj. Usmilite se me in ostanite mi prijatelj kakor do sedaj — o potovanji pa ne govorite.«

»In vender moram!« reče Hugon, umikaje se nje pogledu. »V strastnem, nekoristnem boji se mučiva, in oteti se ne moreva, dokler

ne opustite nesrečne misli, ki vas samó trpinči . . . Marina ne ljubite in vender mu hočete podati roko!«

»Ako takó mislite, to je sevéda najbolje, da odpotujete«, seže mu déklica tožna v govor. »Morda je bolje — za vas, ako me pustite sámó.«

Bledo je nje lice, okó žareče in brez solzâ.

»Ali za Bóga, kakó temu pomoči, Evdoksija? Čujte me, recite odkrito Marinu, da ga ne marate, da mu ne morete biti žena!«

»Ne, ne! Obetala sem mu, in ako me ne oprostí sam, tedaj se ne morem oteti teh spon. Oprostil pa me ne bode, dasi mi umira srce. Na pravico svojo se opira, in ni ga človeka, da bi mu jo ovrigel, kaj li jaz!«

»Ali to je nečloveško! Saj se mu niste prodali z dušo in telesom!«

»Nevesta se ne smé izneveriti obetu. Nikdo bi me ne pogledal!«

»In svojega življenja srečo hočete žrtvovati predsodku, prenagljeni besedi, dasi proti volji svojih roditeljev? Mlado življenje bi vpregli v jarem, ki vas bode težil vse življenje? In ne samó svoje sreče, Evdoksija, vi žrtvujete tudi srečo nekoga drugega — zaradi nepremišljene zvestobe!«

»Kakó me žalostite! Da bi mogla ravnati drugače — danes vam povém odkrito: da morem drugače, nikdar bi ne učkali žalobe zaradi mene! Druga bi si izvolila smrt — jaz vzprejem trdnega srca, kar mi prinese bodočnost, dasi dobro vém, da ima mēni zgolj togo!«

»Tedaj vidite, Evdoksija, da je res bolje, ako grem. Glejte, kakó se dviga dim iz dimnika! Jutri se vrne parobrod in me odpelje v domovino!«

»In jaz ostanem tukaj — toda pojdite, saj mora biti takó! Kdo vé, kaj bi se pripetilo! Ali ločiva se prijateljski, samó to mi obetajte,« reče Evdoksija na pol glasno.

»Nikdar te ne pozabim, ti vzorno, hrabro deklè! Nebeški Oče te blagoslòvi in ti zljajšaj breme, katero vzprejmeš takó svojevoljno,« odgovorí Hugon in ji stisne rokó.

»Ne svojevoljno« odgovorí déklica. »Bil je čas, ko sem poznala samó Marina in se nádejala, da bodem srečna ž njim. Takrat sem se mu obljubila. In prišel je čas, ko sem se mu izneverila v srci . . . Sedaj je vse pri kraji . . . Toda pustiva te misli. Danes prebijva dan, kakor bi ne bila govorila ničesar.«

»Kakor želite, Evdoksija! Žalovati nama bode sevéda še časa dovòlj.«

»Pojdite sedaj, da pomagava očetu urediti našo ladjo. Kakó se veselim popoldanske vožnje! Zadnje moje veselje bode . . . Kje bode jutri obsoré?«

Predno ji more odgovoriti, odvêde ga v bližnjo sobo, kjer stari kapetan preizkuša vrvi in nekemu mornarju naroča, kakó je opraviti čolne.

Skoro pride tudi Marino.

»Kaj pa delate tukaj? Čemú te priprave? Evdoksija in vi se bode te peljali z menoj na moji ladji!«

»Dobro,« reče Hugon posiljeno vesel, »z menoj pa se popelje mati. Radoveden sem, katera ladja bode prva!«

Lahke, svetlo-sive meglice so polegale po vrhovih golih gorâ, znak, da po zračnih višinah prevladuje sever. »Burja visi na gorah«, govori ljudstvo. Hladen vetrič je pihal od severovzhoda čez zaliv, ko so popóldne odrinili štirje čolni po morski ožini proti prostemu morju, kjer so se postavili v vrsto.

Na levem krilu je stala jadrenica Marinova. Na sprednjem predelu je sedela Evdoksija, na krmilu stari Vladić, Marino pa se je bavil z vrvmi pri jadrnih in se razgovarjal z nevesto.

Na drugi ladji sta bila Hugon in mati Evdoksijina z nekovim ribičem; dalje sta došli še dve jadrenici iz Rož.

»Pred vetrom tjà!« vikne kapetan.

Jadra se razpnó, in čolni zdričé po valovih, kamor jih žene vetrič. Takó plujejo skoro v premi črti; kâr Marino neokretno nategne vrvi in zavrne jadra takó, da krene njega ladja proti bregu.

»Kaj pa je?« vpraša Vladić.

»Vrvi so se zamotale,« odgovori Marino. »Pojdite, oče Nikefor, uredite jih zopet, dočim bodem jaz vladal krmilu.«

»Dobro! Pa drži naravnost in krepko, da pridemo zopet v vrsto!« reče starec in se mu umakne.

Evdoksija sedí mirno na sprednjem kraji. Samó nekoliko odgovarja Marinu, ali zaradi vetra ga ne umeje dobro. Bleda je, in nje okó pogostoma zrè na ladjo, kjer je nje mati.

Sedaj je kapetan uredil vrvi. Sédel je sredi ladje, čvrsto jih nategnil in zapovedoval ónemu na krmilu.

Tedaj pogleda Marina. Bled kakor stena je, in lice mu je razrito od notranjega strahú.

»Kaj ti je, Marino?« vpraša ga Vladić sočutno.

»Nič posebnega. Glava me boli!«

»Ali naj krenemo k bregu? Morda ti odleže!«

Marino pogleda na uro: »Ne, ne; le dalje v istem teku!« reče s tresočim glasom.

»Toda ti nisi zdrav,« ugovarja kapetan.

»Ej, nič ni, skoro preide. Le dalje!«

Vladić nategne vrví in krene takó, da se veter na vso moč uprè v napeta jadra; kakor ptica letí ladjica, pustivši vse druge za seboj.

»Urá!« zazvení z drugih ladij. Evdoksija vihtí z robcem, Marino sname klobuk in pozdravlja — zdajci zamolkel pok, in s strašnim krikom šine Marino z deskami vred kvišku; krmilni del ladje je razrušen, sprednja polovica pa odletí po površini, takó da se stari kapetan zvrne v mórje. Evdoksija se pridržuje na skrajnem robu.

Kaj se je pripetilo? Nikdo si ne more pojasniti nesreče, toda vsi hité na pomoč. Kapetana ujamejo iz valov, ali Evdoksija je izginila z ladjinim delom vred.

Hugon sleče gorenjo obleko in preží, kje se kaj prikaže. Zdajci ugleda nedaleč Evdoksijin robec, s katerim mu je prej odzdravljala. Hitro skoči v mórje in plava proti njemu. In kakor bi mu hotelo nebó poplačati srčnost, prikaže se déklica na površini. Hugon jo hoče prijeti, ali Evdoksija se brani, rekši: »Sáma splavam do ladje; pomagajte mi le, da pridem vánjo!«

In skoro potem sedí poleg prestrašene matere. Sedaj, ko je minila nevarnost, joče se na tihem, ne vedoč zakaj.

V tem iščejo drugi Marina. Toda nikjer ni videti sledú, le mórje je rdeče od krvi. Ladjica z Vladičevo družino krene domóv. Nem sedí stari Vladić; srčna žalost ga je obšla. Noge ga bolé, sam ne vé, kaj ga je toliko dregnilo, da jih ne more iztegniti. Tudi mati je kakor okamenela od strahú. Ribič na ladji veslá urno, in Hugon ga podpira na vso moč. Njega oko zrè ljubeče na blede Evdoksijo. Ko se približajo pristanišču, obledí déklica še bolj, napósled se nasloni na mater in omedlí. Brzo jo prenesó v hišo; tudi kapetan ne more sam hoditi.

Hugon pošlje po zdravnika, in v tem ukrene, kar je najpotrebnejšega. Očeta in hčer, ki se skoro zopet zavé, morajo spraviti v posteljo.

Hugon prime déklico za hladno roko in jo iskreno pritisne na srce; Evdoksija ga tožno pogleda, potem zamiží.

V tem času je odšlo mnogo čolnov iskat Marina. Ko se proti večeru vrnejo, našli so Marina mrtvega in strašno razkosanega.

Odpeljali so ga v Ercegnovi.

Ona »mala stvar« Mijatova je bila spravljena pod krmilom in je storila svojo dolžnost o zaželenem času. Toda uničila je njega sa-

mega, ki jo je naročil; óni pa, katerim je bila namenjena poguba, oteli so življenje.

IV.

Nezgode ni bilo móči pojasniti. Očito se je namerjalo zločinstvo; toda komu je bilo namenjeno in kdo ga je provzročil, tega se ni mogel domisliti nikdo. Ako je védel Marino zánje, vzel je tajnost s seboj v grob. Tudi sodna preiskava, ki je bila Hugonu jako mučna — zakaj védeli so o njega srčni zvezi z Evdoksijo — ostala je brezuspešna. Dokazala pa je nedvojbeno, da ni bil Hugon v nobeni dotiki z zločinstvom.

Evdoksija ni zbolela. Zdravi duh, krepki nje život sta jo ubranila bolezní. Slabše je bilo kapetanu, kateremu so se noge zeló pobile. Vender je tudi njega tolažil zdravnik, da skoro okreva.

Kakor prej je zahajal Hugon tudi sedaj k Vladičevim. Ali Evdoksija se mu je boječe izogibala, in sam je predobro cenil nje notranji boj. Moral se je pa tudi ozirati na sosede. Torej se je sedaj, ko ni bilo več nevarnosti ni za očeta, ni za hčer, odločil odpotovati na sever.

Evdoksijo naprosi zadnjega razgovora. Déklica ga prijazno vzprejme, prime ga za roko in mu iskreno pogleda v očí.

»Prav je, Hugon, da odpotujete. Sedaj vas ne zaviram več. S starimi spomini moram sama dognati boj. — Kdo bi si bil mislil kaj takega!«

»Pustiva minuloost, draga Evdoksija, govoriva rajši o bodočnosti.«

»Nikar, nikar, ničesar o tej, sedaj ne!« brani se ona. »Ko bodete domá, spominjajte se me in pišite mi, kakó živite. Tolažilo me bode v tej samoti!«

»In kadar pozabite starih zavez, ali smem priti po vas, po nevesto svojo?« reče Hugon iskreno.

Evdoksija stoji nepremično. Zdajci povesi okó in reče polglasno:

»Vrnite se in vzprejmite srce, ki vam je takó zvesto, tolikanj udano!«

Solza ji priúgrá v očí in obvisí na temnih trepalnicah, ko se mladenič skloni k nji in jo rahlo poljubi na čelo.

»Sedaj odpotujem lahkega srca!« vzklikne Hugon radostno. »Poslavljam se v svesti, da se skoro vrnem. Z Bogom, ljuba moja, in pričakuj me!«

Žalno in vender veselega srca zrè déklica za njim, ko se gré poslavljat od nje roditeljev. In ko se zapró vrata za njim, obrne se proti podobi pomočnice Marije: »Blagoslóvi ga na poti, ti zvezda morjá! Ohrani ga, saj je vse moje veselje na zemlji!«

Jesen s svojimi plohami in viharji je minila. Pogostoma so morale ladje iskati zavetja v varnem pristanišči Rož in čakati, da se jim posreči prepluti ožino, ki drži iz Boke v širo mórje.

Nastopila je zima. Gole višine strmih gorâ so se lesketale v bliščeči snežni krasoti, obrežje pa je zelenelo kakor spomladi.

Stari Vladić je popolnoma okreval, in Evdoksija mu je pomagala vedno iz nova čistiti in urejati njega zbirke. Vsa družina je živela več záse. Hugon je dopisaval često, in ko je prijadralo novo leto v déžel, naznanil je, da skoro dojde po nevesto svojo.

Evdoksija se je v tem času razcvetela še krasneje. Otroški obraz je vzprejel vzorni odsev ženske resnosti: iz neizkušene déklice je vzrasla ljubeča žena, in srčno vesela je pregledovala zaklade, ki so se pripravljali za poroko. Mati pa je delala po svoji mirni navadi in učila hčer vsem potrebam, ki lepšajo dom in omiljujejo domačnost.

Nekega jutra stopi stari kapetan k hčeri in reče:

»Bil sem gôri na brdu. Parobrod se že vidi.«

»Tedaj pojdi z mano, oče, pojdi, da pozdraviva njega!«

Rekši odvéde očeta na óno mesto, kjer je nekdanj — na pol otrok — pozdravila Marina in kjer je pozdravljala odhajajoča prijatelja. In sedaj, ko krene parobrod v mogočnem krogu skozi ožino, ne more se ubraniti solzam. Z robcem vihrá, in glej, na kraji ladje takisto nekdo vihtí bel robec; ihté se privije déklica očetu: »Oh, oče moj, kakó sem srečna!«

»Kakor si zaslužila, ubogo dete!« izpregovori Vladić ginjen in jo pritisne náse. »Vender glej, še nekdo drug pozdravlja! To bode moj Rihard! — Pojdi, da ju slovesno vzprejmemo.«

Še nekoliko mahljajev z robci, potem pa hitita domóv: v jedni uri morata dospeti prijatelja.

Vsa vas je na nogah, ko se razširi ta novica. Vsi hočejo pozdraviti obljubljená potnika na produ, tudi Evdoksiji na veselje, zakaj »biser roški« so čislali vsi.

Sedaj se približa ovenčana ladja, katero je poslal Vladić po prijatelja, sedaj prisloni, sedaj skočita Hugon in Rihard na kopnino. »Dobro došla!« pozdravljajo ju vsi. Stari Vladić iskreno objame sinovca svojega, in tudi Rihard čuti njega objem. Potem ju odvéde v hišo k ženam.

»Evdoksija!« — »Hugon!« vzklikneta oba zajedno. Hugon objame nevesto, in ona skrrije glavico na njega' prsih . . .

mernim uvodom. Tretja knjiga nam prinese nadaljevanje „Slik iz ob-
čega zemljepisa“ od prof. Hoiča, za četrto pa je prof. Carić v spomin
štiristoletnice, odkar je bila odkrita Amerika, pripravil spis „Krištof
Kolumb in odkritje Amerike“. Peta knjiga bode nadaljevala občo zgo-
dovino in obsezala prevod „Mignetove zgodovine francoske revolucije“
od prof. Rabara. Tem prezanimljivim poučnim knjigam se pridružijo
tri zabavne, med katerimi bode roman, kjer nam Gjalski opisuje dōbo
„ilirsko“ in nje prvake. Za deveto knjigo je prof. Senc predstavil „Plu-
tarhove životopise slavnih Grkov“. V svoji zalogi, a Matičarjem po
znižani ceni, izdā „Matica“ letos tudi prof. Klaičevo „Hrvaško pesma-
rico“, dočim je nadaljevanje „Knjižnice za hrvaške trgovce“ prepustila
deželni vladi, kateri je v ta namen izročila vse dotične rokopise, ko-
likor jih je bilo že pripravljenih za tisek.

V gospodarskem svojem poročilu je gosp. Kostrenčić najprej
omenil, da je Matičina hiša dozidana in da so poravnani vsi troški v
znesku 74.930 gld. Ker je mestno starejšinstvo zemljišče „Matici“ da-
rovalo in ker je zaradi novega kolodvora vrednost hiš sploh posko-
čila v tem kraji mesta, zatō je Matičina hiša danes med brati vredna
najmenj 90.000 goldinarjev. Od hišnih dohodkov se bodo 4% trošili
v književne namene, ostali deňar pa se bode vlagal v posebno amor-
tizacijsko glavnico, od katere se bodo plačevali davki, popravki in
kar bode sicer treba za vzdrževanje hiše. — Udov je štela „Matica hr-
vaška“ 1891. leta 8.100, torej za 313 več nego leta 1890. in sploh
več nego kdaj prej. Od teh je bilo 1.267 ustanovnikov in 6.833 let-
nikov. Dohodkov je imela lani 29.776 gld., od katerih je 22.584 gld.
potrosila za izdane knjige, 3.353 gld. dodala temeljni glavnici, ostalo
gotovino 3.839 gld. pa vzela na letošnji račun. Vsega Matičinega
imetja skupaj z raznimi ustanovami za nagrade pisateljem je sedaj
140.628 gld., in sicer 90.000 gld. na Matičini hiši, 50.628 gld. pa v
raznih državnih pismih. Razven tega ima „Matica“ v svoji zalogi še
za 14.000 gld. nerazprodanih knjig. Za novce, ki so ji ostali od na-
brane vsote za nagrobni spomenik Avgustu Šenoi, dala je pri hrvaškem
umetniku Rendiči izklesati istega pesnika veliko marmorno poprsje,
katero podarí zagrebškemu mestu, da ga postavi kje na odličnem trgu.

Ko je „Matica hrvaška“ leta 1876. prešla v mlajše roke, štela
je vsega skupaj 32.640 gld. imetja; pod vodstvom novega odbora,
zlasti prezaslužnega tajnika in blagajnika gospoda Kostrenčića, narasla
je za petnajst let na že omenjeno vsoto 140.628 gld.! Kdo bi se ne
veselil tolikega uspeha! In kaj je največ pripomoglo temu uspehu? Pri-
pomogla je zloga in neomejeno vzajemno zaupanje odbornikov, ki so

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starè.

XXVI.

kar nam ne očitajte, da vam kar zaporedoma pišemo o jedni in isti stvári. Danes se je to zgodilo proti naši volji; hoteli smo vam za »Listek« poslati nekoliko vrstic o zadnjem obćem zboru »Matice hrvaške«, ali povedati je bilo toliko zanimljivega, da je navzlic lapidarnemu pripovedovanju kratko poročilo naraslo na dolgo pismo. »Zvonovi« čitatelji nam tega izvestno ne zamerijo, zakaj kdo drug nego leposloven list poročaj o razvoji književnih društev in se ž njimi veséli lepih dnij njih življenja? Petdesetletnica pa je v življenji posameznega človeka kakor v življenji društva gotovo lep dan, zlasti če si je slavljenec v svesti, da je storil svojo dolžnost, in če vidi, da njega delovanje ni bilo brez dobrega uspeha. V slavo petdesetletnice se pišejo vse drugačni članki, nego je suho naše poročilo. Ali tudi tega ugovora se ne bojimo, prepričani, da najlepši slavospevi ne morejo nikogar takó počastiti, kakor ga časté sama njegova dela.

»Matica hrvaška« je imela dné 19. ržénega cvéta t. l. svoj obći zbor, s katerim je zajedno tiho in dostojno poslavila svojo petdesetletnico. Predsednik prof. Smičiklas je torej v svojem govoru sósebno naglašal to stran obćega zbora in v zanimljivih črtah opisal razvoj »Matice hrvaške« prvih petdeset let nje življenja. O tem, kakor sploh o novjšem kulturnem razvoji hrvaškem, poročali smo že o raznih prilikah v prejšnjih pismih. Zató ponovimo tù iz predsednikovega govora le prav na kratko, kar je najiminitnejšega. Prof. Smičiklas loči dosedanje življenje in delovanje »Matice hrvaške« v pet dób. Od leta 1836.—1842. (I. dóba) delale so se le priprave zánjo. Najprej je hrvaški deželni zbor leta 1836. ukrenil, da se osnuj »društvo za vzgajanje národnega jezika in literature.« Ali ker se je vlada upirala potrditi ta ukrep, ustanovili so grof Janko Drašković in njega tovariši v Zagrebu čitalnico in v nji razpravljali in delali za národ svoj ter leta 1840. osnovali národno gledališće, leta 1841. gospodarsko društvo in muzej, leta 1842. pa »Matico« (II. dóba). Ta »Matica« takrat še ni bila samostalno društvo, ampak bila je v tésni zvezi s čitalnico, ki je nabrala nekovo glavnicu za izdavanje knjig. Takó je ostalo do leta 1850. Izdavalí so stare pesnike dalmatinske in perijodiški spis »Kolo«,

v katerem so priobčevali „članke za literaturo, umetnost in národní jezik«. Leta 1847. je vlada dovolila ustanovitev „hrvaško-slavonskega književnega društva“, ali v tem je prišlo burno leto 1848., ki je skalilo mirno delovanje čitalnice. Od leta 1850.—1858. (III. dóba) je bila „Matica ilirska“ samostalno društvo, ali nič kaj se ni mogla oživeti. Izdaval je leposlovni list „Neven“, nadaljevala tiskanje starih dalmatinskih pesnikov in tudi mislila na druge koristne knjige za národ. Od leta 1858.—1874. (IV. dóba) je „Matica hrvaška“ le še životarila; nje gospodarsko razmerje je bilo silno nepovoljno, a novo ustavno življenje in akademija znanostij sta ji odtegnili najboljše delavce. Misli je že bilo, da se „Matica hrvaška“ razcepi v zgolj znanstveno društvo in da se stopí z akademijo in v društvo za izdavanje knjig preprostemu ljudstvu, zakaj osnovala je znanstveni časopis „Književnik“ in ločila od svojega imetka „glavnico za ljudske knjige“. V tem so se leta 1874. (V. dóba) mlajši možje postavili na noge, vpisali se v velikem številu v „Matico“, da so imeli v občem zboru večino in takó v svoje roke dobili vso upravo „Matice ilirske“, katero so takoj prekrstili v „hrvaško“ in ji preuredili pravila. Kakó lepó se je „Matica hrvaška“ odslej razcvitala in kakó je rodila čimdalje lepšega in boljšega sadú, vse to je „Zvonovim“ čitateljem dovólj znano. — Na konci svojega govora je predsednik povedal veselo novico, da se prvi zvezek željno pričakovanih národnih pesmij že prireja za tisek. Doslej to nikakor ni bilo mogoče, zakaj „Matica“ je morala zbrati vse pesmi, kar jih je še v národu, predno se je mogla lotiti izdavanja. Sedaj, ko je to zbiranje dovršeno in si je „Matica“ pridobila sto raznih zbirk, urejujejo štirje zvedeni profesorji-strokovnjaki to silno nakopičeno národno blagó, in delo pojde hitro izpod rók.

Za predsednikom je poročal marljivi gospod Ivan Kostrenčić najprej kot tajnik in potem kot blagajnik Matičin. Omenil je smrti prof. Lorkoviča, neutrudnega odbornika Matičinega in pisatelja národno-gospodarskih knjig, kateremu bode težko najti naslednika; spominjal se je tudi drugih umrših dobrotnikov in poročal o lanskem književnem delovanji, o katerem smo že govorili v zadnjem pismu. Za leto 1892. izdá „Matica hrvaška“ zopet devet prelepih knjig razne vsebine, med njimi nekoliko takšnih, ki primerno poslavé nje petdesetletnico. Prva knjiga bode imela popolno „Zgodovino Matice hrvaške“ in dvanajst životopisov najzaslužnejših Matičinih udov in delavcev z njih podobami. Spisujeta jo prof. Smičiklas in prof. dr. Marković. V drugi knjigi nam podá hrvaški pesnik prof. Badalić „Antologijo“ hrvaškega pesništva od najstarejših časov do denšnjega dné s pri-

mernim uvodom. Tretja knjiga nam prinese nadaljevanje „Slik iz ob-
čega zemljepisa“ od prof. Hoiča, za četrto pa je prof. Carić v spomin
štiristoletnice, odkar je bila odkrita Amerika, pripravil spis „Krištof
Kolumb in odkritje Amerike“. Peta knjiga bode nadaljevala občo zgo-
dovino in obsejala prevod „Mignetove zgodovine francoske revolucije“
od prof. Rabara. Tem prezanimljivim poučnim knjigam se pridružijo
tri zabavne, med katerimi bode roman, kjer nam Gjalski opisuje dōbo
„ilirsko“ in nje prvake. Za deveto knjigo je prof. Senc predstavil „Plu-
tarhove životopise slavnih Grkov“. V svoji zalogi, a Matičarjem po
znižani ceni, izdā „Matica“ letos tudi prof. Klaičevo „Hrvaško pesma-
rico“, dočim je nadaljevanje „Knjižnice za hrvaške trgovce“ prepustila
deželni vladi, kateri je v ta namen izročila vse dotične rokopise, ko-
likor jih je bilo že pripravljenih za tisek.

V gospodarskem svojem poročilu je gosp. Kostrenčić najprej
omenil, da je Matičina hiša dozidana in da so poravnani vsi troški v
znesku 74.930 gld. Ker je mestno starejšinstvo zemljišče „Matici“ da-
rovalo in ker je zaradi novega kolodvora vrednost hiš sploh posko-
čila v tem kraji mesta, zatō je Matičina hiša danes med brati vredna
najmenj 90.000 goldinarjev. Od hišnih dohodkov se bodo 4% trošili
v književne namene, ostali denar pa se bode vlagal v posebno amor-
tizacijonalno glavnico, od katere se bodo plačevali davki, popravki in
kar bode sicer treba za vzdrževanje hiše. — Udov je štela „Matica hr-
vaška“ 1891. leta 8.100, torej za 313 več nego leta 1890. in sploh
več nego kdaj prej. Od teh je bilo 1.267 ustanovnikov in 6.833 let-
nikov. Dohodkov je imela lani 29.776 gld., od katerih je 22.584 gld.
potrosila za izdane knjige, 3.353 gld. dodala temeljni glavnici, ostalo
gotovino 3.839 gld. pa vzela na letošnji račun. Vsega Matičinega
imetja skupaj z raznimi ustanovami za nagrade pisateljem je sedaj
140.628 gld., in sicer 90.000 gld. na Matičini hiši, 50.628 gld. pa v
raznih državnih pismih. Razven tega ima „Matica“ v svoji zalogi še
za 14.000 gld. nerazprodanih knjig. Za novce, ki so ji ostali od na-
brane vsote za nagrobni spomenik Avgustu Šenoi, dala je pri hrvaškem
umetniku Rendiči izklesati istega pesnika veliko marmorno poprsje,
katero podarí zagrebškemu mestu, da ga postavi kje na odličnem trgu.

Ko je „Matica hrvaška“ leta 1876. prešla v mlajše roke, štela
je vsega skupaj 32.640 gld. imetja; pod vodstvom novega odbora,
zlasti prezaslužnega tajnika in blagajnika gospoda Kostrenčića, narasla
je za petnajst let na že omenjeno vsoto 140.628 gld.! Kdo bi se ne
veselil tolikega uspeha! In kaj je največ pripomoglo temu uspehu? Pri-
pomogla je zloga in neomejeno vzajemno zaupanje odbornikov, ki so

se vsekdar udajali sklepu večine, in dasi so bili časih v marsičem tudi različnih mislij, v plemenitem trudu za Matičin razvoj so se ujemali vsekdar. Treba ni še posebe naglašati, kakó navdušeno je občí zbor vzprejel to veselo poročilo, katero je jednoglasno odobril. Še več. Neutrudnemu gospodu Kostrenčiču je skupščina izrazila svoje „svečano in najtoplejše priznanje“ in z burnimi „Živio-klici“ zahtevala, naj se to priznanje zapiše v zapisnik.

Nató je občí zbor v slavo Matičine petdesetletnice vzprejel dva imenitna predsednikova predloga. Ukrenil je, naj se mrtví ostanki prvega utemeljitelja in začetnika „Maticè“, grofa Janka Draškoviča ob Matičinih troških iz Radgone na Štajerskem prenesó v Zagreb v skupno grobnico „ilirskih“ prvakov. Grof Drašković je bil namreč na poti v Gleichenberg, ko ga je v Radgoni zadel mrtvoud. Na smrtni postelji je prosil navzočne prijatelje, naj ga mrtvega prenesó na Hrvaško in ga pokopljejo v domači zemlji. Bolj nego kdo drug se čuti „Matica hrvaška“ dolžna, da mu izpolni to zadnjo željo. Takó je sodil odbor, in takó je sodil tudi občí zbor, ki je pritrđil odboru brez ugovora.

Prav takisto je občí zbor jako navdušeno sklenil, naj se utemeljí posebna ustanova za podpiranje hrvaških književnikov in umetnikov ter njih vdov in sirot. „Matica“ je v ta namen od svoje glavnice takoj določila 10.000 gld., ki se vknjižijo na Matičino hišo, dokler se ne izplačajo od prihranjenih letnih dohodkov. Ali to je le temelj prekorigstni in potrebni ustanovi, in „Matica“ se nádeje za trdno, da se najdejo rodoljubi in ljudoljubi, ki bodo z dobrovoljnimi prineski pomnožili to ustanovo, da bode mogla tem izdatneje podpirati književnike, zlasti njih vdove in sirote. Ko je predsednik vprašal, ali ima kdo kaj pomislekov zoper ta predlog, bilo je vse tiho; v tem vstane meščan Nikola Grabina, vzame listnico iz žepa in položí petdeset goldinarjev, da se kot prvi dar pridene ravno sklenjeni ustanovi. „Živio!“ zazvenelo je vrlemu domoljubu, in marsikdo je bil ginjen do solz, vidèč, kakó vé star meščan ceniti zasluge naših književnikov, ki dandanes še nikakor ne morejo živeti ob svojem peresi, ampak si morajo iskati še drugega zaslužka, da ne trpé bede in potrebe. Toda kakšno bi bilo národno naše stanje danes, da ni književnikov? Na to vprašanje odgovóri čitatelj sam. In vender vidiš še dandanes ljudi, ki prezirajo književnika in se mu morda celó posmehujejo. Bog dàj, da bi nova ustanova prav hitro narastala in da bi prav ona mogla čim prej izboljšati stanje naših književnikov in njih rodbin!

Sedaj pa še nekaj. Recite, kar hočete, ali mi mali národje ne bodedo nikdar imeli tolike literature, da bi prav ob svojem mogli

živeti duševno življenje svoje. Saj vidimo, kakó slastno sezajo po tujih dobrih plodovih celó Nemci, ki se tolikanj ponašajo z véliko svojo kulturo in književnostjo. Sram jih ni trgati lepih cvetic niti po tolikanj preziranih slovanskih tratah in gredicah, da jih potem presajajo v svoje vrtove. Zató se tudi mi nikakor ne smemo načelno braniti tujih plodov; le to glejmo, da nam ne ostrupé in ne zadušé domačih nasadov! „Matici hrvaški“ se prav pogostoma ponujajo prevodi, in zadnjih let je bilo o tem zeló živahnega obravnavanja v odborovih sejah. Napósled so vselej zmagali tisti, ki so za to, da „Matica“ ne izdajaj prevodov. Toda s tem to vprašanje nikakor ni bilo rešeno, in zopet in zopet je kdo iz nova izprožil misel o prevodih slovečih književnih plodov drugih národov. Končno se je našel srednji pot, ki je takoj združil nasprotna mnenja. Nekdo je nasvetoval, naj „Matica“ dobre prevode po neki sistemí vzprejema v svojo zalogo in naj jih udom prodaja po nižani ceni, kakor jim daje muzikalnih skladeb ter grške in latinske klasike. Ta nasvet je bil takoj vsemu odboru po volji, in začelo se je o njem premišljati. V tem je stopil na čelo bogoštovnemu in naučnemu oddelku deželne vlade duhovit in za vsak napredek navdušen mož, presvetli gospod dr. Izidor Kršnjavi, ki je na visoko svoje mesto prinesel mnogo mnogo prelepih kulturnih osnov, za katere mu želimo le potrebnih pomočkov, da bi jih mogel čim prej oživiti. Za te njegove osnove, o katerih danes še ne moremo govoriti, došli bi mu dobro vzorni prevodi novodobnih klasikov raznih národov. Ko je torej vlada „Matici hrvaški“ za leto 1892. zopet prisodila podporo 1.300 gld., priporočala ji je v istem odpisu, naj čim prej začné izdajati prevode novodobnih klasikov, prav takó, kakor izdaja stare klasike; zakaj vlada hrvaška je prepričana, da bodo takšni prevodi močno pospeševali razvoj hrvaške knjige, in prav zató je voljna takšno podjetje podpirati prav krepko. Takšno vzpodbujanje z najvišjega mesta je Matičin odbor le še bolj ohrabilo, in ukrenil je, da se delo takoj začné. Vender je hotel odbor za takó imenitno podjetje prej zaslišati mnenje občega zbora, ki je imenitni predlog précej odobril in veselo pozdravil. — Povejmo pri tej priliki, da misli „Matica hrvaška“ v tej zbirki izdati tudi knjižico izbranih najboljših slovanskih pesniških proizvodov, dasi je sicer načelno proti temu, da se slovanske knjige prevajajo na hrvaški, hrvaške pa na slovenski jezik.

Napósled je obči zbor pooblastil Matičin odbor, da smé po svoji previdnosti dokupiti staro mestno vojašnico tik nove Matičine hiše in jo prezidati, da bode „Matici“ na korist, mestu pa na olepšavo. Ako dožene „Matica“ še to osnovo, imela bode velikansko poslopje, ki bode gledalo na dve ulice in na lepo šetališče Zrinjevac.

Pri volitvah so bili izvoljeni vsi stari odborniki, le namesto umršega prof. Lorkoviča je bil izvoljen pisatelj Šandor Gjalski. Če povémo še to, da je ta dan z Matičine hiše vihrala národna zastava in da so se zvečer odborniki in pisatelji kot gostje predsednikov in tajnikov zbrali v Matičinem dómu, poročili smo prav natanko, kakó smo brez vsega hrupa dostojno praznovali imenitno petdesetletnico „Matice hrvaške“, tega prvega in najobljubljenjšega književnega zaveda hrvaškega, kateremu ne najdeš nasprotnika ne med stanovci, ne med politískimi strankami. To pa nam priča iz nova, kakó je prav književnost tisto vzvišeno polje, na katerem se polegajo strasti in na katerem si podajajo roke možje, kateri sicer stojé nasprotno drug drugemu!

Slovo.

Jeseni solca sev omaga,
Hladneje sije žar njegov —
Jesen se bliža meni, draga,
Že hladnih veje dih vetrov.
Oprósti, če ljubezen vrela,
Ki žarno záte je gorela,
Ugašati je zdaj začela,
Ko hladnih veje dih vetrov!

Ti še cvetěš v pomladni dóbi,
In v srci ti cvetě pomlad,
Umekni se jesenski zlóbi,
Da te ne zamorí nje hlad;
Brezskrbno na dėsničo krčni,
Odločena je leva mčni,
Kjer vetri vejejo strupeni
In kjer mori jesenski hlad.

Fr. Gestrin.

Želja.

Zemlja tam leži na vzhodi,
Zláte dvíga v zrak bregóve;
Bisere tam v lišp naródi
Bógstvom nosijo v hramóve.

Plaval bi pod nebom jasnim
Tjakaj v óne kraje zláte,
Vstavlil se nad rajem krasnim,
Po zaklade šel bogate.

Spet nazaj bi nad prepadi
Nesla krila me razpeta:
Zídal grad domá z zakladi
Lep bi, kakor veža sveta . . .

Bisere bi s prstom smelim
Vpletel v kodre devi svoji,
A rubin nad čelom belim
Bliskal boginji bi moji . . .

y.

Glasbena dōba 16. stoletja in Jakop Gallus.

V spomin njegove tristoletnice. Spisal X

(Konec.)

Rakó obljubljen in razširjen so bila Gallusova dela že v njega dōbi in še dolgo po njegovi smrti, temu je pač najboljši dokaz to, da so različni glasbeniki v poznejše zbirke in izdaje cerkvenih svojih skladb kaj radi vzprejemali tudi cerkvene skladbe Gallusove. Poleg ónih, kar jih je priobčil že imenovani Bodenschatz v svoji zbirki najboljših cerkvenih glasbotvorov, nahajamo več del Gallusovih v izdaji latinskih cerkvenih skladb, imenovani »Musae Sioniae latinae« (za 4—16 glasov), katero je priredil leta 1607. v Nürnbergu znameniti nemški glasbenik in pisatelj Michael Praetorius. Takisto je izdal nekateri A. Schadaeus leta 1611. v svojem delu »Promptuarium musicum«, in tudi v druge zbirke, izdane po Gallusovi smrti, vzprejete so mnoge njegove skladbe v raznovrstnih sestavah. Zanesljiva glasbeno-zgodovinska izvestila nam poročajo, da so na Češkem, Moravskem, Šleskem in Nižjeavstrijskem posebno radi gojili Gallusove skladbe in po nekod do malega proizvajali samó te. Vender so slula njegova dela tudi po drugih avstrijskih deželah in na Nemškem. Zlasti se je prikupila zbirka »Opus musicum«, ker obseza pesmi za vse cerkveno leto in ker je razvrščena kaj uporabno. Gallusovi vrstniki so nazivali našega mojstra »slavnega«, in ta nazivek se je ohranil do denašnjih dnij, zakaj vse glasbene knjige do najnovejšega časa govoré vedno le o »slavnem« Gallusu. Priznani glasbeniki so mu predlagali svoje skladbe v odobrilu in se ponašali, ako jih je pohvalil. Takó imenujemo samó skladatelja v službi cesarja Rudolfa II., Jakopa Regnarda v Pragi, ki je slul po nemških svojih pesmih za tri do pet glasov. Gallusovo priznanje je bilo najboljše priporočilo. Kadar so hoteli izrecno poudarjati, da je skladba lepa, dejali so: »Delo je dovršeno, kakor da ga je zložil sam Gallus.« Tudi ko je umrl, Gallusovo ime ni izgubilo svoje veljave. Res je sicer, da so se njega skladbe, razven nekaterih, ki so se ohranile v dōbi treh stoletij, močno pozabile sredi 17. veka, ali temu se ni smeti čuditi, zakaj précej za staro vokalno glasbo je krenilo vse glasbeno delovanje na nov pot; pojavilo se je glasbeno-dramatiško, strastveno izražanje, uvêdel se je arijozni in recitujoči

zlog, nastopila je opera, in razvila se je instrumentalna glasba. Vzpričo vsega tega se je glasbeni svet kàj malo spominjal celò Palestrine; Gallus, Lassus, Hassler in vsi vrstniki pa so ostali pozabljeni za poldrugo stoletje. Toda nobena izprememba vsakodōbnega ukusa ni mogla do cela uničiti sile in resnice, kakeršna diči proizvode te stare monumentalne umetnosti: dovōlj je bilo vselej poznavalcev in častilcev stare vokalne glasbe, kateri so jo zvesto ohranili in poročili svojim potomcem. Ko se je natò v našem stoletji čimdalje bolj širilo nepristransko-umetniško in glasbeno-zgodovinsko mišljenje, napočila je tudi dōba, da so bili oteti pozabljenosti Palestrina, Orlando Lassus, Nizozemci in drugi umetniki, med njimi naš Gallus. Veščaki so skrbeli za to, da so se ohranila in dostojno cenila ta mojsterska dela; zaradi tega so prirejali različne izdaje starejših glasbotvorov. Izmed zbirk, v katere so vzprejete Gallusove skladbe, imenujemo zlasti nastopne: V Mainzi je izhajala od leta 1838. do leta 1840. Rochlitzeva »Zbirka izvrstnih pevskih del« (»Sammlung vorzüglicher Gesangstücke«); šestnajst zvezkov obsežni zbornik »Musica sacra« (Berlin, od leta 1839. do leta 1865.) prinaša Gallusova dela v 5., 11. in 12. zvezku; Proskejeva »Musica divina« (Ratisbona, I. del od leta 1853. do leta 1863., II. del od leta 1865.) obseza 18 cerkvenih skladb Gallusovih. Takisto so jih dōkaj priobčili zborniki: Zahn, »Cerkvene pesmi za moški zbor« (»Kirchengesänge für Männerchor«, Nürnberg, 1857., 1860.), Kade, »Zbirka vzgledov h glasbeni zgodovini Ambrosovi« (»Beispielsammlung zur Musikgeschichte Ambrosi«, Vratislava, 1882.) in končno tudi Crommerjeva »Musica sacra« (1860.—1876.). Sloveči zbor »Ecce quomodo moritur« je ponatisnjen v mnogih zbirkah pri Bocku, Rochlitzi, Proskeji, Petersu i. t. d.

Iz teh starih in novih izdaj pač lahko vidimo, kakò so bila Gallusova dela razširjena, čislana in znana. Ako torej avstrijska vlada izdà vse proizvode našega mojstra, poslavì s to izdajo sàmo sebe in največjega avstrijskega skladatelja v 16. stoletju ter si mimo tega pridobi odkritosrčno zahvalo vseh prijateljev prave umetnosti. —

Predno poskusimo označiti in oceniti Gallusove skladbe, ne bode odveč, ako še zabeležimo nekatere nazore glasbenih zgodovinarjev o tem, kakò se je izobražal naš skladatelj. V drugi polovici 16. stoletja je namreč v nemški in avstrijski glasbi opazovati čimdalje večji tuj vpliv, zakaj takratni skladatelji so se kàj radi ravnali po »vlaškem« načinu in »vlaških« oblikah. Takò so bili tudi najznamenitejši nemški mojstri proti koncu 16. stoletja v tesni zvezi z italijansko umetnostjo, zlasti z benečansko šolo. Pri dvornih kapelah v Monakovem, Draždanih, na Dunaji, v Pragi in pri Fuggerji v Augsburgu so bili Italijani

in Nizozemci v odličnih službah. Po Avstrijskem in Nemškem so se širila benečanska dela, mladi umetniki in veščji mojstri pa so iz teh deželâ romali v Italijo, in sicer v Benetke, nekateri celó v Rim, da bi se izobražali in poslušali italijanske glasbenike, kakor n. pr. v Benetkah Zarlina, Andreja in Giovannija Gabrijelija, kateri niso bili samó skladatelji nego tudi daleč znani in čislani učitelji. Mimo drugih so prišli v Benetke ti-le skladatelji, da bi se učili pri Zarlínu ali jednom obeh Gabrijelijev: ustanovitelj orgljarske šole v Amsterdamu Pieters Sweelinck (leta 1557.), Jakop Meiland (živel od leta 1542. do leta 1577.), Leon Hassler (leta 1584.), Aichinger, Eccard in Kristian Erbach. Tudi Orlando Lassus se je na umetniškem potovanji dolgo časa baval v Italiji, in največji nemški skladatelj 17. stoletja, Henrik Schütz, učil se je pri Giovanniji Gabrijeliji. Zaseduje to romanje v Italijo in opazuje óna znamenja, katera so skupna Gallusu in benečanski šoli, proglasili so nekateri zgodovinarji Gallusa za učenca beneške šole. Zanimljivo je v tem pogledu, kaj piše (leta 1885.) draždanski glasbeni zgodovinar Emil Naumann: »Med prvimi romarji-umetniki v Benetke bi utegnil biti Gallus. V tem nas ne podpira samó to, da je bil porojen na Kranjskem, torej ne kaj daleč od Benetk, nego še bolj nas podpirajo mnoge njegove cerkvene skladbe, zlasti tri osmeroglasne motete (Cantate Domino, Dominus Jesus, Hodie completi), katere kažejo — prav po načinu Willaertovem, ustanovitelji benečanske šole, in nje zlogu — ločene zборе, ki si odgovarjajo v kratkih odstavkih. Tudi na beneškega mojstra Leone Leonija spominjajo imenovane in druge cerkvene skladbe Gallusove. Verjetno je, da je Gallus, dvajsetleten mladenič, romal v Benetke in se učil pri Andreji Gabrijeliji. Izvestne harmoniške trdosti, ki pa časih niso nezanimljive, Gallusa venderle ločijo od istodobnih Benečanov, težčih po popolnem blagglasji; ali tudi izvestni spomini na nizozemski in predpalestrinski zlog se lahko prištevajo znamenjem, ki ga ločijo od Benečanov«. — Proti temu opozarja g. Mantuani na nekov predgovor v Gallusovih delih, iz katerega je razvidno, da Gallusa nikoli ni bilo v Benetkah. Po naših mislih je bil tudi Gallus zvest sin svojih prednikov, predno se mu je popolnoma razvil samotvorni genij; takó je bilo pri vseh umetnikih, ki so končno zasluli kot resnično veliki mojstri. Gledé na raznotera znamenja v njegovih delih, lahko trdimo po vsi pravici, da se je učil iz umotvorov Nizozemcev, Benečanov in Rimcev. Samouk ni bil — saj vsa glasbena zgodovina ne pozná ni jednega primera, da bi se bil kdáj samouk vzpel do tolike dovršenosti. Bivanje v umetljivih samostanih, morda v Sėtičini, potem

pri cistercijencih v Svetli in premonstratencih v Zabrdovicah je vse-kakor izredno spešilo njega glasbeno izobražanje; o tem namreč ni nobene dvojbe, da je bil splošno vzgojen v samostanih in da si je v njih pridobil vsaj nekoliko strokovnega znanja. Iz kratka: bil je duhovit učenec, ki je bistrih očij pregledal sléharne globino umetnosti in se vestno ravnal po umotvorih dotedanjih mojstrov. Prisvojil si je vse umetniške izume teh del, njega geniju pa je bilo dano, da je čistil in plemenitil umetniške oblike ter ustvarjal resnično nova, velika dela.

Da po svojih močéh pojasnimo Gallusovo svojstvenost, njega pomen in stališče v glasbeni zgodovini, treba je splošno v dveh ozirih govoriti o njega delavnosti in poudarjati napredne momente njegovih del.

Gallus je najprej cerkven skladatelj, potem madrigalist. Njegove skladbe, kolikor jih je doslej znanih, vse so vokalna dela, ustvarjena za to, da jih izvajajo človeški glasovi. Vender pravi Gallus sam, da te vokalne glasove lahko izvajajo tudi orglje ali da jih je mōči igrati na instrumentih, toda le takrat, kadar bi ne bilo dovolj pevcev. Kakor v obče vse skladbe njegove dōbe, tudi Gallusove skladbe niso pisane v partituri nego v knjigah, obsezajočih posamične glasove; pisanih instrumentalnih glasov pa ni. Skladal je za 2—10 glasov, tudi za 12, 16 in 24. Izmed dvoglasnih skladeb sta zlasti zanimljiva kanona »Eripe me Domine« in »Sed et lingua mea«. Oba sta pisana po strogo kontrapunktiškem načinu nizozemske šole in se odlikujeta po umetni, semtertjā najživahnejši ritmiki. V strogem kanoniškem nastopanju in prevladujoči diatoniki nahajaš pri obeh res nekatere trdosti, ki pa niso nezanimljive. V obče se vidi iz zloga Gallusovih cerkvenih skladeb, da je vplivalo nánj proučevanje rimskih in benečanskih del. Preprosti, vzneseni čveteroglasni stavki, polni pristno cerkvenega duhá, primerjajo se prav lahko vzorno-cerkvenemu zlogu Palestrinijevemu. Svečano-skrivnostno, zajedno milo in prezorno plōve ta glasba kakor zvenēč dar v jasne višine. Mirno, in kadar tekst ne terja bolj dramatiškega toka, brez sléharne strastí, razvija se glasba eteriški v neskaljeni čistoti. Glasovi se stapljajo prirodno in zmerno gibaje ter se pogostoma križajo v umetnostne oblike; često pa se družijo v najjednostavnejši tonovski skladnji v čiste akordne vrste. Izmed mnogih vzgledov takšnega genljivo-svetega izražanja navajamo samó skladbi »O salutaris hostia« in »Ecce quomodo moritur«; takisto so v našah raztresene jednostavne skladnje take vrste.

Cerkveni Gallusov zlog nikakor ni vselej takó preprosto-vzvišen, nego kontrapunktiško umetnost nahajaš pri njem v vseh stopinjah,

kakor namreč zahteva tekst: od preprosto nastopajočih akordov do skrajnih zapletkov kanoniške skladnje. Največjim težkočam tonovske skladnje vlada Gallus navidezno brez truda in vselej takó, da njega izražanje nikoli ne pozablja ozirov, katere je dolžan stvári, cerkvi in samemu sebi; mimo tega nikdar ne dopušča, da bi tehnika vladala glasbeni misli. Gallus je mojsterski cerkven melodist; diči ga plemenita ritmiška točnost; varčno uporablja melizme in določno toniški prevaja harmonijo. Cerkevne skladbe njegove se odlikujejo po čistem značaju, vztrajni toniški modulaciji, ki ne prestopa svojih mej tudi ne takrat, kadar rabi zmerno kromatiko, po pristni kontrapunktiški umetnosti in po ravnotežji glasovnega prevajanja, katero ohranja navzlic temu, da se glasovi pogostoma križajo.

Kakor vidimo v mašah in nekaterih drugih skladbah, pisanih v omenjenem zlogu, vladal je Gallus duhu rimske šole in tudi tehniki kontrapunktiške umetnosti pri Nizozemcih; v svojem mnogoglasji in v svoji mnogozbornosti pa kaže, da je vplivala nánj tudi benečanska šola. Benečani, pričenshi z Willaertom, pisali so svoje skladbe pogostoma za več zborov. Pevske zборе so radi razpostavljali po raznih galerijah cerkvenega kora v cerkvi Sv. Marka v Benetkah, in prav zato je bil učinek takega odpevanja dókaj večji. V tem, da je razširil to bistveno znamenje benečanske šole in mu vлил boljšega, plemenitejšega duhá, v tem tiči tudi napredni pomen našega mojstra. Obogatil je polifonski skladbeni način z raznovrstnejšo mnogozbornostjo; iz večine sta dva, pogostoma pa so tudi trije, časih celó štirje zbori, kateri si odgovarjajo sedaj v jedinstvenem, sedaj v kontrastujočem pevanji ter se vzajemno spopolnjujejo. Gallus torej vse glasove razvrščuje v zborne skupine, katere umeje razdružene izpevavati po individualnem razvijanju in kontrastujočih zvokovnih barvah, da jih spaja na konci v veličastni harmoniški polnosti, časih pa tudi takrat, kadar hoče vzvišati svoje izražanje. Semkaj pripadajo njega skladbe za 8, 9, 10, 12—16 in 24 glasov, v katerih doseza kontrastujoče glasovne učinke s tem, da postavlja nasproti ženske in moške glasove ali pa mešane zборе višje in nižje léže. Prekrasne razpostave prve vrste, pri katerih s pridom nastopajo deški glasovi namesto ženskih glasov, nahajamo n. pr. v sedmeroglasni skladbi »Gaudeamus omnes fideles« in v deveteroglasni »Cantate Domino«. Zborov višje in nižje léže omenjamo samó v dvanajsteroglasni skladbi »Alleluja! Cantate« in v štiriindvajseteroglasnem, četerozbornem psalmu. Ta zbor sta zlasti genljiva zaradi velikanskega skupnega učinka in sta takó veličastna, da je treba kaj podobnega iskati v svetovni glasbeni književnosti.

V 15. in 16. stoletji sta se pojavili dve cerkveno-dramatiški glasbeni obliki, ki sta pozneje dobili veliko važnost: pasija kot glasbena oblika in oratorij v svojih početkih. Obema je bil takrat dramatiški značaj pač še močno podrejen. Pasija, kakeršna je bila obična v katoliški cerkvi na Véliki teden pri službi božji kot del liturgije, ta se je jedino le pela. Zložena je bila od povestij evangelistov in govorov delujočih oseb. V prvih je vladal ponajveč koralni ton, v drugih pa mnogoglasna zborna skladnja. Tudi Jakop Gallus je bil jeden prvih glasbenikov, ki so zložili pasijo kot novo glasbeno obliko. Zató pa si je pridobil veliko zaslugo, to namreč, da je pospeševal nekovo vrsto glasbeno-dramatiškega zloga in razvijal novo glasbeno obliko.

Pred njim je bilo zloženo samó jedno znamenito delo takšne vrste, najstarejše, kar se nam jih je ohranilo, to je namreč latinska pasija (natisnjena leta 1538.), katero je zložil Nizozemec Jakop Obrecht (porojen v Utrechtu okolo leta 1430.). Tri druge pasije so zložili Galliculus leta 1538., Resinarius leta 1544. in Daser leta 1578., toda nobena ni kaj znamenita, kakor sploh ne ti trije skladatelji. Španec Ludovico da Vittoria (porojen okolo leta 1540.), slovêč skladatelj rimske šole, zložil je samó »turbae« ali ljudske zборе k dvema pasijama po evangelistih Matevži in Janezu. Gallus pa je spisal veliko pasijo po štirih evangelijih, uglasbeno po načinn motet (leta 1587.). Jeden zbor izvajajo ženski, drugega moški glasovi; moški zbor póje govore Jezusove, ženski pa Pilatove, Judeževe in vélikega duhovnika; v pripovedovanji se vrstita oba zbora, ljudstvo, sinedrij i. t. d. pa predstavljata oba skupno. Ker se zbora, predstavljajoča različne osebe, izmenjavata, zató je delo nekamo dramatiške oblike. Nobena delujočih oseb ne recitira posamič v koralnem tonu, nego vsem je prisojena mnogoglasnost, kakor da ni hotel Gallus izraziti realne osebnosti nego zgolj véčno besedo v nje splošni veljavi.

Ta mnogozbornost delujočih oseb, kakeršno vidimo v precejšnjem obsegu tudi v posvetno-dramatiških delih óne dóbe, udomačila se je po Gallusu za delj časa v katoliških pasijskih glasbah in je bila kár tipiška. Nahajamo jo še v »Vstajenji« Henrika Schütza (leta 1623.) in nekoliko na besede evangelistove celó v »Sedmih besedah« istega skladatelja (okolo leta 1645.). —

V drugem oziru je treba oceniti Gallusa kot madrigalista, to je skladatelja posvetnih pesmij, madrigalov.

Besede »madrigal« ni móči ustanoviti, zakaj tolmačili so jo že marsikakó, toda ne kaj uspešno. Madrigale so zlagali že pred 16. sto-

letjem, to je dokazano, tiskali pa so jih v glasbenih delih od leta 1530. Od takrat se je povzdignil madrigal do umetnostne oblike splošnega pomena. Soroden je bil prej gojeni italijanski frotoli, vendar jo je presežal po umetnostnem skladbenem načinu in plemenitem bistvu. Tudi madrigal je italijanskega izvira in je najprej posebna vrsta umetne poezije, kratka ljubavna pesemca plemenitega izraza, elegantne oblike, časih tudi šaljive vsebine. Izmed glasbenikov 16. stoletja, ki so zlagali madrigale, naj bodo tukaj navédeni Nizozemci: Willaert, de Rore, Arcadelt, Verdelot, Lassus; Italijani: Cost. Festa, Palestrina, Anerio, Or. Vecchi, v tej stroki sloveči Luca Marenzio in knez di Venosa. Madrigal je bil znan po vsi Italiji, razširil se je pa tudi po drugih deželah, ne toliko po Nemškem in Francoskem kakor po Angleškem, kjer so ga sósebnó gojili Dowland, Morley in Bennet. Cvetel je od srede 16. stoletja do srede 17. stoletja. Takrat je bilo uglasbeno in tiskano na tisoče takih del, s katerimi so se zabavljale boljše družine; madrigali so bili vladujoča komorna glasba óne dóbe.

Kar se dostaje Gallusovih madrigalov, znanih je doslej 98; pisani so za štiri, pet, šest in osem glasov. V teh pesmih nahajamo prav takó kakor v mnogih stavkih njegovih maš vrhunec polifonske, figurirane skladnje in umetnostne kontrapunktičke. V madrigalih se pojavlja vsa živahna tvorna sila in sijajni kolorit Gallusov; resnost in dostojanstvenost se družita z dovtipnostjo in humorjem. Tudi v teh posvetnih skladbah ljubi mnogoglasje, in glasovi, razvrščeni po raznoterih barvah, radi si odgovarjajo v kratkih odstavkih prav takó kakor ločeni zbori. Takó doseza Gallus v lepih zvokovnih učinkih sedaj z ženskimi sedaj z moškimi glasovi glasbeno slikanje in različno karakteriziranje. Opozarjamo samó na izbornó označeno mladostno ugibičnost in starostno zložnost, kakeršno kaže odpevanje v osmeroglasnem madrigalu »Diversos diversa iuvant«. Gallusovi madrigali so vzori svoje vrste; iz njih govori zajedno veličina in preprostost njega čustvovanja. Navdušenost v madrigalu »Musa noster amor«, šaljivost v madrigalu »Nescio, quid sit amor«, humor v madrigalu »Gallus amat gallinam«, to so značilna znamenja teh madrigalov; drugim madrigalom, n. pr. pesmi »Noli laudari« ali »Multum deliro si cuique placere requiro« pa so podlaga preprosti izreki i. t. d. Poslednji madrigal je pravo mojstersko delo stare kontrapunktičke umetnosti.

Ako hočemo na kratko zbrati značilna znamenja in napredni pomen Gallusove glasbe, treba je poudarjati to-le: Harmo-

niško bistvo se kaže iz kontrapunktike popolnoma jasno; harmonija je ponajveč polnoglasna; da začetni akordi nimajo terce, to je sploh karakteristikon tedanjega časa; na konci ljubi Gallus kakor drugi skladatelji veliko terco kot čisto konsonanco; tuje se nam glasé dandanes pogosti postopki za jedno stopinjo gōri ali dōli v basu; prevladujoča je diatonika cerkvenih tonovskih načinov, toda zmerna kromatika, utemeljena v notranjem bistvu tonovske sisteme, polagoma prestopa meje starih tonovskih načinov, in prav zaradi nje pridobivata glasovno izprevajanje in harmonija ugibičnost in barvo; skladnja, izobrazena v umetnostni kontrapunktiki, čistejša je in zaradi živahnejše ritmike raznovrstnejša; melodija gōrenjega glasú se krepko pojavlja, podobnejša je pesmi in prija ušesom; polifonija ji je podrejena, bas dobiva markantno nastopanje, srednji glasovi pa gibnost in živahno ritmiko; tekst je soglasno z besednim in govornim poudarkom izražen čvrsteje; skladba se odlikuje po globoki vsebini, mimo tega dobro čutimo, kakó se je Gallus zavedal vsega, kar je hotel izraziti; risanje različnih značajev (nekakšno glasbeno slikanje) posrečilo se mu je mojsterski, in njegov madrigal si je pridobil večjega pomena, ker je nastopal kot posvetna zborna oblika proti moteti, pospešujé novodōbno glasbo.

Omeniti je tudi še, da so se za Gallusa trudili nekateri glasbeniki, kakó bi jednostavneje uporabljali zapleteno in težavno menzuravno teorijo. Iztrebili so vse tedanje taktovne znake in taktovne načine (bilo jih je nad 80!) in uvēdli samó dva takta, namreč dvostroki in tristroki takt. Mnogi raziskovalci trdijo, da se je sósebnó Lassus udeleževal te napredne meri; kolika neposredna zasluga gré v tej stvári Gallusu, to pač še ustanové poznejša raziskovanja. Ali to lahko trdimo, da je bil Gallus odličen delavec v tej stroki in da je zató izredno spešil razvoj vse poznejše glasbe.

Gledé na vse to, kar smo navēdli v tem spisu, rečemo torej: Gallus je pospeševal harmonijo v zmyslu nje poznejšega razvoja, pospeševal melodijo v pesemskem načinu, pospeševal nove glasbene oblike, ker je zlagal glasbeno-dramatiški (glej njega pasijo), mojsterski je risal značaje z vokalnimi pomočki, bil končno jeden največjih kontrapunktistov 16. stoletja in reformator menzuralne glasbe.

Zaradi vseh teh velikih glasbeno-zgodovinskih zaslug imenujemo rojaka našega po vsi pravici mojstra stare glasbene umetnosti, čegar svetovna slava v glasbeni zgodovini je ustanovljena za vse poznejše čase!

Okolo svetá.

Potopisne črtice. Spisal A. Dolenc.

(Dalje.)

Dne 22. prosinca popóldne smo šli iz Adelaida z najlepšimi vtiski in spomini. Začetskoma smo imeli nasprotno sapo in smo morali rabiti stroj, potem pa smo zopet razpeli jadra.

Dne 26. prosinca se je lepo vreme izpremenilo na slabo; deževalo je, toplina se je znižala. Ta dan smo zopet ugledali zemljo, ker smo bili blizu Portlanda, mesteca v naselbini Victoriji. Dva dni pozneje smo se peljali mimo rta Otway, najjužnejše točke v Avstraliji. Ponóči smo ugledali svetilnik v Port Phillipu. Noč je bila krasna, nebó z zvezdami posejano, imeli smo ščip. Ponóči smo kurili tri kotle, ob 4. uri zjutraj smo razpeli vsa jadra in rabili stroj. Najeli smo pilota, da nas je pripeljal skozi ozki vhod v pristanišče melbournsko. Od Port Phillipa drží prekop, kateri je razdeljen na dva dela za večje in manjše ladje, zaliv in pristanišče Port Melbourne. Obréžje je povsod jako nizko, také da dolgo nismo ugledali mesta. Polagoma se je razvil pred nami lep razgled. Okolo 11. ure smo dospeli v lukó, kjer smo se usidrali blizu angleških ladij. Melbourne je veliko mesto; bližnji samostojni mesti Brighthon in Wilhelmstown sta popolnoma združeni ž njim. Leží pa na desnem bregu reke Jarroh-Jarroh, katera je do mesta plovna za največje ladje. Pravo pristanišče je zaliv Hobson. Tù leží Port Melbourne, katero veže z mestom železnica in kabelski tramvaj. Od tod do Melbourn je četrt ure. Vsako četrt ure od zjutraj do polnoči odhajajo vlaki v mesto. Ondu se pomičejo po ulicah dolge vrste težko naloženih vóz. Neviden motor žene kabeltramvajske vozove naglo po mestu. Fijakarskih in zasebnih vóz je polno na cesti; dôkaj vidiš tudi jezdecev in biciklistov. Pred tabo se dvigajo orjaške 8—9, celó 11 nadstropne hiše. Mesto ima lep botaniški vrt, zverinják, javno knjižnico z galerijo slik, zbirko orožja, veliko razstavno poslopje, akvarij in tudi lepe vrtove in parke. Ustanovilo se je okolo leta 1840. Glavni načrt je izdelal Bourke, guverner newsudwalski. Bil je jako nadarjen in plemenit, žal, da lord z dušo in telom. Mislil je také: Boljši stanovi naj imajo vélike ceste záse, ljudje nižjega stanú pa vzporedno s prvimi ožje svoje ulice. Kakor je mislil, také je tudi storil. Od tod prihaja, da ima vsaka vélika cesta še jedne vzporedne ozke ulice.

Cesti in ulicam je isto ime, samó da imajo ulice še príimek »sittle«, t. j. ozke. Takó se imenujejo najimenitnejše ceste: Bourke street, Collius street, Elisabeth street, Tlinders street; vzporedne ulice pa: Bourke street sittle, Collius street sittle i. t. d. Vélíke ceste so lepe, široke in se pravokotno sečejo. Na obeh stranéh je širok tlak za pešce, v sredi pa navadno lesen. Tù se premikajo razni vozovi in kabelski tramvaj, kateri se vozi iz mesta po vseh vélikih cestah v predmestja. Sestavljen je od dveh vóz. V prvem je v sredi stroj, okolo katerega so prostori za ljudi; drugi je samó za občinstvo. V podzemeljskem rovu se premika za vsak tir posebe kabel brez konca, katerega na raznih postajah gonijo parni stroji. Da steče tramvajski voz, treba je samó s kleščami kabel dobro prijeti, potem se pomiče tiho in mirno dalje. Kadar naj se ustavi, izpustí se zopet kabel s kleščami. Ves ta posel oskrbuje samó jeden mož, ki ravná tri različne navore. Takšen voz preteče na uro osem angleških milj. To hitrost je móči zmanjšati, ako se s kleščami odjenja; jedno pa je, ali gré voz v breg ali nizdolu, zakaj vselej gré jeden voz navzgor, drugi nizdolu, in takó se zjednačujeta obe sili. Ker tekó vozovi brez ropota in šuma, treba je ljudi in druge vozove opozarjati z zvoncem, da se umaknejo. Pet do šest tramvajskih vóz teče po sto korakov narazen.

Opóldne je največ življenja na ulicah »Colluis street«, katere so sploh najživahnije. Razven ónih, kateri hité po opravkih, vidiš v tem času polno gospóde, katera se izprehaja do jedne ure. Potem se ulice zopet nekoliko izprazniyo. Popóldne je do šeste ure na ulicah jako živahno, potem pa se ljudstvo za jedno uro kár izgubi, da se tem mnogoštevilneje zbere v ulicah »Bourke street«, kjer je večerno izprehajanje. V teh ulicah so namreč vsa gledališča in drugi zabavni prostori. Ob 8. uri se pričnó gledališke predstave. Po tej uri poulično življenje zopet pojema, vendar pa je do polnoči jako živo. Ob tej uri se odpeljejo zadnji vlaki, in tudi tramvaj prestane voziti. V Melbournu je šest gledališč. Najimenitnejše je gledališče »Princess«, kjer so igrali opereto »Jolanthe«. V gledališči Bijou so predstavljali šaloigro »Dr. Bill«. Omenjam samó še pantomine. Razven tega je mnogo koncertnih dvoran. Ker nam je pantomina že jako ugajala v Adelaidu, ogledali smo si takoj prvi večer v Melbournu pantomino »Aladicii«, katero so igrali v gledališči »Royal«. Dejanje ni nič posebnega; vánje je vpletenih mnogo šal, sinešnih prizorov in kupletov. Tudi je v igri velik balet, potem nastopijo akrobatje i. t. d. — V igri »Dr. Bill« (gledališče »Bijou«) se pokaže Polichinell, kateri je angleško-avstralskemu národu jako obljubljen, v vsi svoji lepoti. —

Dokler je bila »Sajida« usidrana v Melbournu, prirejali smo različne izlete; med tednom je prišlo tudi več ljudi na našo ladjo. Regata, katera je bila med nami in Angleži, uspela nam je slabo, ker so imeli Angleži boljše ladje in izurjenejše mornarje.

Dné 7. svečana predpóldne smo zakurili stroje in se popóldne odpeljali iz Melbournu.

III. Esperance, Hobart, Sydney.

Prišedši iz Port Philippa, razpeli smo jadra in se peljali proti mestu Hobartu na otoku Tasmaniji. Istega dné opóldne smo prišli preko 147° meridijana vzhodne širine od Greenwicha, zajedno pa tudi iz Indijskega morja v Véliki ali Tihi ocean. Popóldne ob 4. uri smo se peljali skozi prekop D'Entrecasteaux, kateri loči otoka Bruni in Tasmanijo. Ob 6. zvečer smo se usidrali v zalivu Esperance. Zaliv je obrasten z lepimi gozdi, na otoku pa so goreli veliki ognji, takó da je bila zemlja daleč na okolo razsvetljena. Vzrok ónih ognjev navêdem pozneje.

Zaliv je majhen, toda zeló romantiški. Ker ima precèj ozek vhod, primerja se lahko jezeru. Na notranjem otoku je pragozd. Na levi stráni smo videli reko, izlivajočo se v mórje, pred nami pa je bila naselbina, broječa nekaj stotin ljudi. Naseljenci so jako prijazni in uljudni. Ob cesti proti Hobartu je več hiš, katerih prebivalci se bavijo večinoma s poljedelstvom in živinarstvom. V mnoge hiše so nas poklicali prav gostoljubno in nam postregli z ovčjim in kravjim mlekom. Pozabili smo skoro, da smo v Avstraliji; zdelo se nam je, da smo na domačih naših planinah. Povsod, kamor smo prihajali, pasla se je živina pod milim nebom, ljudstvo pa nam je ponujalo mleka in surovega masla, katerega smo tudi zaužili toliko, kakor še nikoli prej in ne pozneje.

Kakor že omenjeno, tik obréžja je velik pragozd. Parna žaga je napravila pot, po katerem izvažajo debla. Po tem poti smo prišli precèj daleč, brez njega pa skoro ne moreš v gozd, ker je med posameznim drevjem polno nizkega grmičevja, katero ti ne dá hoditi dalje. Raznovrstna praprot se vzpenja med drevjem 3—5 m visoko; gozdno drevje pripada vrsti evkalipt. Les tukaj nima nobene cene, in posestniki gozdov bi dali mnogo za to, da bi imeli mesto gozdov polja in travnike. Da se gozdov iznebé, zažgó jih, da goré noč in dan. V okolici smo videli mnogo gorečih in še tlečih dreves. Od tod je prihajala óna razsvetljava, kateri smo se čudili prvi večer našega postanka v tem zalivu.

Dné 12. prosinca smo priredili nekateri izlet po reki Esperance v notranje kraje. Ob 8. uri smo se odpravili z ladje, vzemši s seboj jedil in pijače za jeden dan. Pri ribiči smo najeli precěj velik čoln in se oprezno odpeljali proti reki. V začetku je ozka in ne kaj globoka, zato smo morali paziti, da nismo prišli na dnò, ali da se nismo zadeli ob debla, katerih je bilo polno v strugi. Na pripravnem prostoru smo se po daljši vožnji usidrali, dva tovariša pa sta šla na kopnino, da bi kje kupila krompirja in kruha. Skoro sta se vrnila bogato obložena, in nadaljevali smo svoj pot, izogibaje se vsakemu hlodu in vsaki skali, katerih je bilo takisto mnogo v strugi. Struga se je čimdalje bolj zoževala. Na desni strani so bile 10—20 m visoke skale, na levi pa še jedenkrat takó visoka drevesa. Bilo je krasno. Žál, da smo se morali ustaviti, ker je bila vsa struga kár zadelana s hlodi. Čoln smo skrili pod skale in šli na kopnino. Pri tej priliki bodi omenjeno, da je otok Tasmanija zaradi strupene črvadi in strupenih kač na slabem glásu. Zató je treba na vseh izprehodih največje opreznosti, in počivali smo rajši na ploščati skali, nego bi ležali kje v drevesni senci, zraven pa bili v vedni nevarnosti, da bi nas ne pičila strupena kača. Želodec nas je opominjal na jed, zato je skoro zaplapolal ogenj na skali, kjer smo spekli krompir. Ko smo se najedli, šli smo zopet v čoln in se odpeljali k hlodom. Jako debel tovariš je skakal s hloda na hlod kakor tudi mi, ali ker je presilovito butil ob hlod, premahnil je in padel v vodo. Moker kakor miš je zlezal iz vode v čoln, toda hitro se je posušil, ker je solnce hudo pripekalo. Prišli smo do neke hiše, kjer nas je gospodar prijazno pozdravil z običnim »Good bey« in nam postregel s kislim mlekom, surovim maslom in kruhom, za p obedek pa s pastetami. Mož — bilo mu je že nad 60 let — prišel je pred nekaj desetletji z Angleškega, kupil nekaj oral zemlje in začel celino krčiti. Da je bil tù nekđaj pragozd, spoznali smo po okolici, katera je bila podobna pragozdu, in po tem, ker je še tlelo mnogo velikih hlodov. Ko smo se napósled napotili proti čolnu, našli smo ga na suhi zemlji, zakaj prišla je oseka, in voda je zeló upadla. Z združenimi močmi, tudi starec je pomagal, spravili smo čoln zopet v vódo, ali toliko da smo nekoliko povესlali, že smo obtičali. Še petkrat smo pozneje zadeli in vselej le iz težka spravili čoln zopet v tek. Ko smo pa obtičali še šestič, zagvozdil se je čoln takó, da je bil ves naš trud zaman. Končno smo šli v vódo — bila je jako mrzla — da bi dvignili čoln. Nič ni izdalo, in zopet smo šli v čoln ter sklenili čakati plime; dva pa sta prebredla vodo in šla po kopnini domóv, da bi na ladji opravičila našo odsotnost. Zaostali smo zakurili ogenj na čolnu in

spekli krompirja. Nató smo od jadra napravili šator, položili na tla nekaj plaht in legli spat. Mene je žreb prvega odločil za stražárja. Veselo sem zapazil, da voda narasta. Vzbudil sem tovariše, in res se nam je kmalu posrečilo čoln zopet spraviti v tek. V tem se je zmrabilo, in samó jedna sveča je siromašno razsvetljevala bližnjo okolico. Čuditi se torej ni, da smo skoro zopet zadeli in obtičali. Toda veseli smo bili, da smo skoro nató zaslišali človeške glasove in za nekaj časa ugledali čoln, čegar brodniki so nas pozdravili z običnim »Good evening«. Bili so delavci z žage, kateri so nas videli, ko smo šli zjutraj po reki, nazaj pa ne. Prišli so nam na pomoč. Peljali smo se v njih čolnu do žage, potem pa zopet v svojem čolnu dalje, dokler nismo po raznih neprilikah ob 2. uri po polnoči dospeli na krov.

Dné 14. prosinca je bilo vse pripravljeno za odhod iz zaliva. Toda précej, ko se je začel stroj gibati, bil je podčastnik Peter Ferrini iz Gorice takó poškodovan, da je že za malo časa izdihnil dušo. Na krovu smo ga položili na mrtvaški oder, popóldne pa prepeljali v mrtvačnico. Drugi dan, v nedeljo popóldne, pokopali smo ga na on-dotnem pokopališči. Skoro vsi častniki in kadetje smo spremili nesrečnika na poslednjem poti. Bil je žalosten popóldan.

Dné 16. prosinca smo odšli iz zaliva Esperance in se peljali skozi preliv D'Entrecasteaux, med otokoma Bruni in Tasmanijo. Preliv je precěj ozek, takó da smo z daljnogledi lahko opazovali obe obrézji. Gora Adam Pic, katera stoji zadi od zaliva Esperance, izginila je polagoma, in ugledali smo Mont Wellington in Nelson, katera sta za mestom Hobartom. Okolo četrte ure popóldne smo dospeli v Hobart, kjer smo se usidrali blizu guvernrjeve palače. (Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

III.

Dr. V. Oblak, »Das älteste datirte slovenische Sprachdenkmal«. 1891. 8°. 44 str. (Posebni natisek iz časopisa »Archiv für slavische Philologie« XIV. 192—235).

(Dalje.)

Maloruskega *g* (217 ⁷, ⁸) pač ni staviti v nasprotje sè slovaškim, gorjenjsrbskim in dolenjsrbskim *h*, ker se z obojim izraža isti glas; tudi beneški *h* ni nič drugega kakor *g* (γ).

Na strani 217. piše Oblak: Ausserdem haben wir einen gen. plur. auf *i*: *dinari* IX. Jaz mislim, da je pisavec celo besedo, kakor tu stoji, prevzel iz italijanščine, kjer je našel *in denari contanti* (v gotovem denarji). Na str. 218. ima Oblak besedi *jedna quarta* v zvezi *su jedna quarta* (VII. 6.) za instrumental sg. S tem mnenjem se ne morem sprijazniti; potem bi bilo *su* = *sv*. Meni se *su* vidi vzeto iz italijanskega *sù* auf, gegen, in mislim, da je pisavec, katerega smo že večkrat spoznali za nerodneža, dotični stavek hotel napisati takó-le: *fo oblubili Bratine ffeti marie Cernieuo su vse gnega (= njih) blago stabel etno mobil iedna quarta pšenice*. Da je moja poprava dobra in da ustreza zmyslu, razvideti je iz drugih zapiskov, samó da tam stoji namesto italijanskega *sù*: 1) slovenski *na*: *fo oblubili iena quarta pšenice . . . na niega* (nam. *njih*) *malin* (VII. 1), *ie oblubil . . . iena quarta pšenice na niega Cifse e praude ofse* (VII. 2.), *ie oblubil . . . na ofse gniega blago iena quarta pšenice* (VII. 4.), 2) pa slovenski *verch*: *ieft oflauil . . . fitta iedan star pšenise i pol cunz vina verch jednu semglu* (I. 18), *ieft oflauil . . . fitta pol cunz vina verch jedan baiarz* (I. 19) i. t. d. — Gledé oblike *sture* storijo (220), bilo bi opozoriti na tó, da so kratke oblike v beneščini še dandanes prav navadne: *nóse, hvóle, stóve, razstóve*, namesto *hvólijo* i. t. d. (Klodič, §§. 65, 74). — III. pl. glagola *jes* je *fu* (220), samó pisavec VII. 1, 3, 5, 6 piše tudi *so*, a taisti piše tudi *imaio* (I).

Njegov v našem rokopisu ni samó „in einem Falle nachweisbar“ (220), ampak mnogokrat: *fa gnegouo duso i gnegouech mertuech* (III), *pred gnegou mertui dufu* (XII), *ceres gnegouo duffu* (XIII. 3), *gnegoua gofpoddigna* (XIV). — Pisavec VII. brž ko brž ni bil Slovenec. Poleg premnogih napak, iz katerih se spozná, da ni vedel, kaj naj bi zapisal, ker glasov ni dobro razločeval, potrjuje mi to še sosebno čudna raba zaimka *njega* v zapisku 1., 3., 4., 5. in 6. On piše namreč *gnega*, kjer bi pričakovali *njih* (ker *njun* beneški Slovenci vsaj dandanes ne poznajo) in kjer je govor o dveh ali več osebah: »*Gregor uafceo et Cotiã* (Kocijan) *gnega brat . . . so oblubili . . . da se ima mafiti jedno mafa: fa rainicha juri gnega ochia et fa gnega mertui dufa* (VII. 1). Drugih primerov najdeš v VII. 3, 4, 5 in 6. Tudi pisavcu XIV. se je to primerilo, da je namesto *njih* zapisal *gnega*. — Raba zaimka *svoj* kot ital. *suo* namesto zaimka *njegov* (221) ni razširjena samó po goriškem Krasu, ampak še bolj okrog Gorice in v Brdih. — Na isti strani piše Oblak zastran zveze *ieft cuplegno dua stara pšenice* (I. 4, 7): »Die heutige Sprache weicht einem derartigen subjectlosen Satze entschieden aus und man spricht nur (!): sta kupljena dva stara pšenice.« Močno dvojim, da bi se v primeru I. 4, 7 kje takó govorilo; zakaj to je še bolj neslovensko kakor prvo. Vsak Slovenec, ako že rabi naš pasiv, rekel bo samó »kupila sta se dva stara pšenice.«

Na strani 221. in 222. stoji pisano: »und wenn judi (ljudi) im Satze *in se kličejo judi tako* nicht ein nom. pl. ist, so darf man annehmen, dass auch das Resianische, wie das Čakav. derartige subjectlose Verbindungen kennt«. V navedenem stavku *judi* pač ne more biti kaj drugega kakor samó in edino nom. plur., ker je predikat v množini; ako bi se stavek glasil *in se kliče judi tako*, potem bi *judi* bil akuzativ in smelo bi se govoriti o brezosebni zvezi. S tem seveda ne zanikujem, da tudi Rezijani poznajo stavke brez osebká; en pogled v Rezojanskij Katichizis, in tam najdemo: Chilicu rizij tò gije par sdelat dan dobar spuvet (quante cose ci vuol i. t. d., 2); Coi se dilla tuv paravishe? Se uvshiuá Boha tuv companij od agnolou v i. t. d. (3); Gi se more uidet nasaha hospuda Boha (7); Gi (= či) je billv drusich, ca ba ha billi posnalli sa ver Boha (9); Se ba dellalu dan vilich displasei Bohv anu no vilicho schodo nafi dufi (15); Choi sa no zimnazivn se dilla, cioè se barra (16).

Glagol *imeti* v pomenu ‚debere‘ (224) tudi na Goriškem ni nič ne- navadnega; ponekod je celó bolj rabljen kakor *moči morem* (morati), n. pr. sram bi te imelo biti, du solltest dich schämen. — Da bi v zvezah *fa gnegouo dufo i gnegouech mertuech* (III), *fa fuoiu duffu i fa fuoich mrtuich* (VI. 6), *za fuoiu dufchu i fuoich Mertui* (XI. 1), genitivi *gnegouech mertuech*, *fuoich mrtuich* in *fuoich Mertui* bili res odvisni od *fa (za)*, ne zdi se mi verojetno. Po moji misli imamo tukaj opraviti z elipso; izpuščen je namreč pri omenjenih genetivih akuzativ *duše* ali *dušu*, kar je mnogokrat res pristavljeno za ‚mrtvih‘ (VII. 1, 2, 3, 4, 5; XII.), in sicer iz tega razloga, ker se je akuzativ *dušu*, od katerega je genitiv odvisen (gen. possessivus), zapisal neposredno pred veznikom *i*. Dandanes bi pisali: ‚za svojo in svojih mrtvih dušo‘.

O primerih *f chich slatich*, *f chich marach* misli Oblak (225), da *f* stoji tukaj za *fa (za)*: »nur müsste man annehmen, dass der Schreiber die Praeposition *za* mit dem gen. nicht mehr verstanden und sie als *so* aufgefasst habe«. Toda *f* je tudi lahko *izv*; primeri v našem rokopisu na mnogih mestih *if* poleg *f* pri krajnih imenih, kjer ni misliti na tó, da bi *f* bil *so* ‚de‘. — Omeniti hočem še čudne rabe predloga *pred*, o katerem Oblak ne omenja nič: *fo* ořtauili . . . fedan cunc vina fa boga gime pred gnegoui mertui dufu (XII). Ta *pred* stoji pač za laški *per*, ako ni morda pisavec v latinski predlogi bral *prae* za *pro* in ni tega suženjski preložil. Neki podoben furlanski zapis ima zares *per*: di fa ogni an uno favo over uno almuesino *per* l'anima di Spirit di Cividat (Joppi 202 in podobno tudi 210). — Na strani 227. méni Oblak, da se *ter* (VII. 5, 6) ne dá določiti, ali pomenja *et* ali *tum*. Na zapadu je *ter* popolnoma neznan v pomenu ‚tum‘; tudi na vzhodu (na Štajerskem) se rabi v pomenu ‚tum‘ ne *ter*,

ampak *te*. Murko ima v svojem slovarji pod *ter* samó ‚und, wie auch, auch (que, atque)‘. Na naših mestih nikakor ni misliti na ‚tum‘: plačati se mora ena kvarta pšenice in maševati se mora enkrat na leto maša; kaj naj se prej zgotovi, nikakor ni povedano. Kedor pozna slovenske razmere, vé, da se premnogokrat poprej mašuje in se na pšenico še le čaka.

Preidimo k slovarčku, katerega je Oblak po hvalevredni navadi pristavil tudi ti svoji razpravi.

Boga jime. (Oblak sklepa napak *bogajme*) *fu ostauili gedan star pšenice bratgeni suete marie sedan cunc vina ja boga gimé* (XII). Že zgoraj v opomnjah k skladnji pri predlogu *pred* priobčeni izpisek iz Joppijevih tekstov kaže, da je *boga jime* samó *almuesino* ali (kakor ima zapisek na strani 210. pri Joppiji) *elimosino*, aljmožna, kakor še dandanes pravimo (prim. Miklosich, Et. Wtb. 2: almužino). Ali da hoče pisavec z ‚boga jime‘ povedati nekaj več, kakor si mislimo dandanes pod ‚aljmožno‘, vidi se na prvi pogled. In zares nam furlanski tekst pové, kaj si imamo misliti z bogajmenom. To je namreč jestvina v spomin mrtvih, ki se daje sevéda z namenom, da se moli za pokojnike: *•Sepis chu lu Fradaglio si è oblegiadio di fa ognanno uno favo over elimosino chun star di furment 9 e chun stars di favo 3 e chun char di purziel e chun altris chiozis chu s-apparten a fà uno buino iottho (t. j. jota v Gorici) e favo grasso*, Joppi 210.* Furlanski *fava* je bob; posebno opozarjam še na opomnje Pironove na str. 156.: *favète dei muarts* pasto di fave che solevasi un tempo distribuire nei funerali; *favètis dei muarts* pastini, spumini; pasticche dolci sostituite ai pasti di fave che si davano in antico nella tumulazione dei morti.

Bratinja. Takó mislim, da se mora glasiti nominativ k dativom *bratine*, *bratignj* (II., ne IV., 1 in VI. 1) in *bratgeni* (XII). Poslednjemu hoče Oblak podstaviti nom. *bratčina*, v slovenščini in slovanščini popolnoma nemogočo obliko; *bratgeni* ni drugega kakor pisna napaka namesto *brategni* ali *bratigne*. Da tudi brategni ni nemogoče, kažejo oblike *guegouech mertuech* (III), *stabel et no nobel* (VII. 6). Ali se na Beneškem res govori *bratušnja* in ne *brátušna* iz *brátovščina*?

Fund s. m.: da se chupi edã fund (VI. 5). — Iz furl. *fond terreno*, campo, possessione, Pirona 166.

Kamarár, kamerár. Oblak piše: ‚im heutigen Friaulisch *camariv* cameriere, Kammerdiener, s katero besedo pak nimata naši opraviti drugega, kakor da so vse istega izvira; furlanščina pozná še *chameràr* camerlingo, amministratore di rendite ecclesiastiche (Pirona 106), kar popolnoma ustreza. Sevéda naši besedi nista vzprejeti iz današnje furlanščine, ker bi sicer imeli *čamerar*; starejši furlanski teksti rabijo besedo v italijanskem lici in v tem je prešla tudi v naš rokopis.

Klicati se heissen. K ti besedi pripominjam, da se pač rabi po vsem Primorskem, koder Slovenci bivajo, in ne samó na goriškem Krasu.

Kontan. Italijanski se dandanes pravi *in denari contanti* in Barem. *Cotoui* (VII. 5) bi se dalo brati ‚gotovih‘, ali v vsem rokopisu ni najti gotovega primera za $g = c$; zatorej bo Oblakova slutnja obveljala.

Obljubiti. Pisavec VII. piše namesto ‚ostaviti‘ ali ‚pustiti‘ petkrat ‚obljubiti‘ (*oblubil, oblubili*) in enkrat ‚dati‘ (so dali). Ta ‚obljubiti‘ je pač samó preloga ital. *votare* widmen.

Star. Ta beseda se je ohranila tudi po Goriškem, po Krasu in v tržaški okolici (gl. moje Morphologie 17).

Stati, stojim: Stiphâ ticogna f pluftiggha, ki ie stal u czernei (XI. 1). Široko med Slovenci na zapadu navadna beseda v pomenu ‚sich aufhalten, wohnen‘. »Kje Kristof Lamberger stoji?« N. ps. Ta pomen pa je naša beseda dobila po romanščini: furl. *stâ* stare, rimanere, abitare; ital. dij. *star di casa* wohnen.

Vdržati se. Rezijansčina je zopet segla po tujko: uvsê tò, cha s e contigni tou Credo, anù tou Pater noster i. t. d. (Katicizis 3).

Ženar. Tak nominativ nastavlja Oblak iz besed *1502 adi 21 de zenara*. Po Goriškem se dandanes govori *zenar*, kar je tudi po izgovoru furlanskemu *z* (ital. *gi*) na videž bliže, v resnici pa je *z* le mlajši refleks. Isto veljá o besedi *Žvan* (235), ki se po Goriškem glasi navadno *Zvan*, vendar je tudi slišati priimek *Žván* in *Žvanut*. Sê *z* nahajamo po Goriškem še nastopne oblike tega furlanskega imena: *Zanut*; *Zanút* gen. *Zanúta* (v Mirnu) iz *Zónc Zanúta* (*zanô zanête, kakor *têlv talúta*; enako je nastal tudi goriški priimek *Črnútič* nam. Črnutíč). Na goriškem srednjem Krasu se sliši tudi *zváne* (gl. moje Morphologie 33). Beneški *Vánac* in kraški *Vánče* je izpeljano iz *Ivanô Fovan, Fuvan*; na Tolminskem se sliši *Wánc* iz **Juvanovc*, poleg *iwánc* (*i = i* consonans). Poleg že imenovanih oblik tega imena se sliši po Primorskem med Slovenci tudi *Fovznin* in *Žovznin*, kar pa ni iz furlansčine, ampak iz beneškega italijanskega narečja (Giovannino). *Z* je v slovenščini za furlanski *z* (ital. *gi*, t. j. *n*) sicer precéj redek: *lóza* furl. *loze* (ben. *loza* in *logia*) der horizontal liegende Schild an der Kappe nasproti pa *loža* Wagenremise (to znano že od prejšnjih časov, prvo še le iz novejšega časa vsled novih kap); *zrnáda* poleg navadnejšega *žrnada*, furl. *zornáde*; *zardín* (na Krasu) poleg *žrdin, žrdin* (v Gorici), furl. *zardín*; besedam *sřznt* Feldwebel in nom. propr., gen. *srziénta, seniér* Ingenieur nisem mogel najti v furlansčini ustrežajočih oblik sê *z*; *zôgo* (samó v reku *bon zogo*, kadar se igra z ‚balami‘; v Gorici *bon zug*) je italijansko-beneška oblika. Furlanskih priimkov sê *z* za furl. *z*, ital. *gi* nahajam

med Slovenci: *Zuljan* (furl. *Zuliàn, Giuliano*), *Zorzut* (furl. *Zorzùtt, Zorz, Jurčič*), *Anzelin* (furl. *Anzulin*); ž ima zgoraj omenjeni *Žvanut*.

Konci svojega spisa je podal izdatelj tudi nekaj opomenj o oblikah krstnih imen, ki se nahajajo v našem rokopisu (234—235). Na priimke se ni oziral, škoda; morda bi ne bil potem v uvodu napisal meni popolnoma nedoumnega stavka, da naš rokopis obsega „*Donationen und Stiftungen des einheimischen Adels*“ (193^{4, 5}) in pa „*Stiftungen verschiedener Adelliger*“ (193^{13, 19}). Iz česa neki je moči sklepati, da so bili v našem spomeniku imenovani ustanovniki plemeniti? Ako izvzamem morda v VI. 5. in XI. 2 imenovani osebi „*maria domina bi chchi d mōri*“, „*Dona Crifna*“, bili so pač vsi drugi ustanovniki navadni kmetje, podložniki raznih graščin. Da so si za dušo nekaj morda ne ravno prihranili, ali vendar volili, temu se pač ne more čuditi, kedor pozna pobožnost našega kmeta in njegovo skrb za večnost. Črnjevo sámo je po Pironi še v prejšnjem stoletju spadalo pod sodno oblast braško (Brazza, Brazzaco pri Morluzzu na jugu od Glemone in blizu v sredi na zapadu od črte Trečezim-Videm). Kakó je bilo v petnajstem stoletju, to preiskovati prepuščam zgodovinarjem.

(Konec prihodnjic.)

Dr. K. Štrekelj.

L I S T E K.

† **Dr. Fr. Skofič.** Zopet moramo zabeležiti izgubo vrliga prijatelja in sotrudnika našemu listu, *dr. Fr. Skofiča*, okrajnega sodnika v Škofji Loki, ki je po dolgem bolehanji umrl dné 7. m. m. Pokojnik je bil porojen leta 1847. v Ljubljani, studiral v Ljubljani, pozneje na Dunaji, dosegel ondu doktorat, nató pa praktical pri sodišči ljubljanskem in novomeškem. Nekaj časa je bil sodni pristav v Kostanjevici, potem sodnik v Mokronogu in od leta 1886. sodnik v Škofji Loki. — »Ljubljanski Zvon« je poleg nekaterih manjših spisov leta 1886. priobčil iz njega peresa zanimljivo dramo v petih dejanjih, naslovljeno »Gospod s Preseka«, in še nedavno smo prejeli od njega veselo igro v jednem dejanju »Marie«, katero pa smo morali zaradi nedostatnega prostora odložiti za jedno prihodnjih števil. Tudi sicer je rad podpiral našo književnost in priobčeval poljudno pisane pravniške stvari v knjigah »Družbe sv. Mohorja«, strogo znanstvene pa v »Slov. Pravniku«. Dr. Skofič je bil blaga duša, vesten uradnik in odličen rodoljub; žál, da je umrl v najlepši dóbi, ko bi bil lahko še mnogo koristil svojemu národu, bodisi v leposlovni, bodisi v strokovni pravdoznanski književnosti. Vse svoje imenje je ostavil »Družbi sv. Cirila in Metoda«. Lahka bodi zemlja plemenitemu móžu!

Zabavna knjižnica za slovensko mladino. Gospod *Anton Kosi*, učitelj v Središči, izdal je že drugi zvezek te knjižnice, o kateri smo ob svojem času govorili nekoliko obširneje. Jako nas je razveselilo, da se drugi zvezek v jezikovnem oziru s ó s e b n o odlikuje od prvega zvezka, zakaj do malega se bere prav gladko in je tudi v obče pisan y pravilnem jeziku. Ker mu je poleg tega vsebina mnogovrstna in zanimljiva, bode se

»Zabavna knjižnica« brez dvojbe hitro omilila naši mladini. Cena zvezku je 15 kr. Zasluznemu podjetju g. Kosija zelimo najlepšega uspeha.

Krajčeva »Národna biblioteka« prinaša v svojem 43. snopiči prevod Sofoklejeve drame »Edip na Kolonu«, katerega je oskrbel g. prof. R. Perušek, v 44. in 45. snopiči pa nadaljevanje Sienkoviczevega zgodovinskega romana »Z ognjem in mečem«, kateri je začel v prevodu Podravskega izhajati v 42. snopiči. — »Edip na Kolonu« obseza poleg pripomenka črtice o življenji in pesniški znamenitosti Sofoklejevi, uvod k njega »Edipu na Kolonu«, potem dramo sámo v jako lepi slovenski besedi, končno pa nekatere opomuje k tekstu in slovarček menj navadnih besed in oblikov. Prevod prof. Peruška je znamenit pojav naše prevodne književnosti, in toplo ga priporočamo vsem, ki se zanimajo za sloveče delo grškega tragika. Cena 15 kr. — O prevodu poljskega romana izpregovorimo o priliki, ko bode dovršen. 44. in 45. zvezek, s katerima se končuje prvi del, staneta skupaj 30 kr.

»Pedagogiški letnik«, katerega izdaja in zalaga »Pedagogiško društvo« v Krškem, ima v svojem 5. letu to-le vsebino: Fr. Gabršek: Jana Amosa Komenskega: I. Šola v igri (IV. del). II. Kako pregnati lenobo iz šol. Prevel in uvod do lal. — Ivan Lapajne: Simon Rudmaš, koroški šolnik in domoljub. — Jos. Bezljaj: Jednostavni predmeti iz stavbarstva in strojstva. Spisal Kar. Hesky. — J. B.: Kotomerstvo. — —: Iz norimberške risarske izložbe l. 1890. — I. L.: Pogled na pedagogiško polje l. 1891. — Marija Michl: Statistiški pregled ljudskega šolstva v Avstriji l. 1890. — Poročilo o »Prvi slovenski stalni učilski razstavi« Pedagogiškega društva v Krškem. — Fr. Gabršek: Poročilo o delovanji »Pedagogiškega društva« l. 1891. — Vabilo. — Iz tega pregleda se že vidi, kakó raznovrstne spise obseza najnovejši proizvod pedagoške naše književnosti. Marljivi odbor »Pedagogiškega društva«, oziroma njega predsednik in urednik »Pedagogiškega letnika«, g. Fr. Gabršek, vrelen je vsestranske podpore, in zato je res želeli, da se slovensko občinstvo odzove vabilu, ponatisnjenemu v današnji številki našega lista.

Hoffmannove povesti. V založništvu Janeza Giontinija v Ljubljani so izšle štiri Hoffmannove povesti za mladino, in sicer: »Bog pomaga«, »Peter Prostak«, »Kar Bog stori«, vse prav stori« in »Kakó vzgaja usoda«. Vsak zvezek je okrašen s štirimi jeklorezi, prav takimi, kakeršne ima dotični nemški izvirnik. — Vsekakor je bila dobra misel, da se je g. Giontini namenil zaporedoma izdajati znane in mladini splošno omiljene knjižice nemškega pripovedovalca, kolikor jih je namreč dopuščenih po avstrijskih šolah, in zato smo popolnoma prepričani, da jih bode naša mladina prebirala prav takó slastno, kakor se po nemških krajih prebirajo izvirniki. Cena vsaki trdo vezani knjižici je 40 kr., vsi štirje zvezki pa se dobivajo s poštno vred za 1 glđ. 70 kr. Slovenskim roditeljem in našim šolarskim knjižnicam jih priporočamo kar najtopleje.

O metodiškem pouku nemščine v I. in II. razredu slovensko-utrakviistiških gimnazij. Takó se imenuje korenita vzgojeslovna razprava, katero je priobčil g. prof. A. Štritof v izvestji c. k. nižje gimnazije ljubljanske. Razprava obseza 21 strani velike osmerke, ima na čelu geslo: Praecepta pauca, exercitatio multa in se deli v uvod in v štiri poglavja s temi naslovi: I. Obseg učne vsebine. II. Sintetiška ali analitiška metoda? Slovnica ali čitanka? III. Temeljna vodila analitiške metode v luči dušeslovja, IV. Didaktične stopinje pouka. To je prvi del ali teoretiška razprava. Drugi del (praktički vzgled nemškega pouka) obeta g. pisatelj za izvestje prihodnjega leta. — V uvodu poudarja gospod pisatelj potrebo metodiških razprav, primerjajoč jih stavbinskim načrtom. Pouk je duševno zidanje, pouku treba kakor stavbarju načrta, in baš metodiške razprave hočejo prispevati, da se stavbinski načrt za duševno zidanje izboljša in takó olajša po-

učevanje. Nató navaja natančne vire, 17 različnih knjig in spisov, in pristavlja pri važnejših kratke pripomnje, da se sôsebno začetnik lože spozná v vzgojeslovni literaturi za srednje šole v obče in v vprašanji o preosnovi jezikovnega pouka posebe. — V I. odstavku se določa obseg nemške učne vsebine na začetni stopinji (v I. in II. razredu) slovensko-utrakvistiških gimnazij ter se omejuje navzgor proti srednji stopinji (III. in IV. razredu) in nizdolu proti ljudski šoli. Na podlagi učnih črtežev, ministerskih razpisov in določil deželnega šolskega sveta — dotična besedila se navajajo v nemškem izvorniku — dokazuje g. pisatelj, da je nemška učna vsebina v prvih dveh razredih slovensko-utrakvistiških gimnazij také obsežna, da jo vzmorejo le največja marljivost učencev, silen dušni napor učiteljev in obestranska železna vztrajnost. Širše občinstvo bi utegnulo zanimati zlasti to, kar piše g. pisatelj o vzprejemnih izpiti za srednje šole gledé na nemški jezik. — V II. odstavku se nam razvijajo temeljna vodila jezikovnega pouka v zgodovinskem pogledu. V jezikovnem pouku se uporabljata dve bistveno različni in do cela nasprotni metodi: sintetiško-slovniška in empiriško-analitiška. Do nekaj let sém so se živi in mrtvi jeziki poučevali zgolj po prvi metodi. Nji je slovnica središče, okrog katerega se suče ves pouk. Ali sedaj so tej metodi tla že popolnoma izpodkopana: empiriško-analitiški pouk predira počasi toda smelo in jo prej ali slej do cela izpodrine ne samo pri živih jezikih, ampak tudi pri staro-klasiških. Bistvo te metode, ki se imenuje tudi »novac«, označeno je na str. 9. pregledno v osmih točkah. Da je morala stara gramatiška metoda res v marsičem že odjenjati in da se »novac« metoda priporoča celó z visokega mesta, posnemljemo iz treh ministerskih razpisov, katerih omenja g. pisatelj na str. 10. — III. odstavek nam kaže temeljna vodila obeh metod v luči dušeslovja (str. 11. 17.). — Iz važnih dušeslovnih razlogov obsoja g. pisatelj gramatiško metodo in se odločno poteza za analitiško. — V zadnjem IV. odstavku se razpravlja, kakó si učenec prisvaja vsako novo učno »jednoto« in kakó se pravi pouk vedno ozira na ta duševni postopek. Zaznavanje, razumevanje in uporabljanje so óne stopinje, katerih se drži človeška duša, ko si prisvaja katerokoli učno vsebino. Prvo stopinjo imenujejo vzgojeslovci empiriški moment, drugo logiški, tretjo tehniški. Po teh zaporednih stopinjah duševnega prisvajanja se mora ravnati tudi pouk. Da učenec zasná učno vsebino, mora mu jo učitelj podati, t. j. spraviti na duševno pozorišče; da jo razume, mora mu jo razložiti; da jo trajno obdrži, mora mu jo utrditi. Naloga učitelju je torej podajati, razlagati in utrjevati učno vsebino. Na začetku pouka se pridružuje tem trem stopinjam še »pripravljalni moment«. To so tako zvane »pravilne stopinje pouka« (Formalstufen des Unterrichtes) Herbat-Stoy-Zillerjevega vzgojeslovja, popravljene in skrčene po Dorpfeldu in Willmannu. Pokazavši nam podrobne te stopinje pouka, pravi g. pisatelj: »Učenec torej zaznava učno vsebino tem lože, čim nazornejši se mu podaja; razumeva jo tem temeljiteje, čim pregledneje se mu razloži medsebojna razmera v celoto združenih delov; uporablja, t. j. obnavlja pa jo tem hitreje, natančneje in trpežneje, čim večkrat se je menjalno ali sestavljajno ponovila.« — Prepričani smo, da naši slovenski šolniki sosebno veselo vzprejmó to vseskozi vestno in prepričevalno pisano razpravo.

Odbor »Maticе Slovenske« se je v svoji seji dué 23. ržnega cvéta ustanovil takó, da je bil za predsednika zopet izvoljen g. prof. kanonik *Jožef Marn*; prav takó sta se vzklíkoma izvolila oba podpredsednika. Namesto drugega ključarja g. *A. Praprotnika* se je zaradi njega bolehnosti izvolil novi odbornik g. *dr. J. Janežič*. — Prijavljamo še, da se je »Matičina« knjižnica od poslednje odborove seje pomnožila za 89 knjig, zvezkov in časopisov in da je »Matici« (takisto od poslednje odborove seje) pristopilo 81 letnikov in 1 ustanovnik (izmed letnikov).

Vabilo. »Pedagogičsko društvo« se obrača tem pótém do vseh slovenskih učiteljev in učiteljic, takó tudi do slovenskega razumištvá z nujno prošnjo, da bi mu blagoizvolili pristopiti, ker le tedaj bode mogoče nadaljevati začeto pedagoško-slovstveno delo.

Ako se ozremo na zmoter tega jedinega slovenskega pedagoškega literarnega društva, menili bi, da ga ni učitelja, ni učiteljice, ki bi ne bil njegov podpornik, društenik, sotrudnik. Žal, da temu ni takó, in le malo je števílo društenikov. Skoro bi mislili, da slovenskemu učiteljstvu ni mnogo do tega, ima li svoje literarno središče ali ne!

Propad našega društva bi bil v nečast učiteljstvu, uspevanje njegovo pa mu bodi v največji in najlepši stanovski ponos.

Tu nam ni treba kazati šele na druge stanove, kateri kár najpožrtvovalneje gojé svoje strokovno znanje. Ozmimo se jedino le na slična pedagoška društva hrvaška, češka, poljska, nemška i. t. d., in dvojimo, da bi našli pri njih mnogo učiteljev — učiteljic — nedruštenikov. Zató pa ta društva tudi lepo uspevajo in širijo ugled učiteljskega stanu! Res, da se naše društvo ne more povsem meriti z enakimi inimi društvi; a temu se takoj odpomore, kadar bi pristopili društvu vsi učitelji in vse učiteljice in deloma tudi sodelovali pri njem; zakaj mnogo tvarine je pri nas še neobdelane, mnogo dela in truda nas še čaka; sosebno nam še nedostaje specialne metodike in pedagoških klasikov.

Odbor se ne straši truda in dela, ako le najde duševnih sotrudnikov in gmotnih podpornikov.

Vzdramite se torej, častiti tovariši in tovarišice — brez izjeme! Žrtvujte malo letnino sebi v duševno korist, stanu pa v čast in ponos!

Ako bi se slovensko učiteljstvo ne odzvalo v obilem števílu temu uljudnemu vabilu, bode najbrž odbor primoran opustiti nadaljno izdavanje »Letnika« in izdajati le še posamne spise, in to tedaj, kadar se oglasi zadosti naročnikov ali društenikov, oziroma kadar se razproda večina društenih knjig, katere ima odbor še v zalogi. Z razpečanjem teh knjig bi si društvo nekoliko izboljšalo svoje materijalno stanje. Zató zajedno uljudno vabimo slovensko učiteljstvo, da nemudoma seže po teh knjigah.

Najprej namerjamo izdati »Jezikovnega pouka II. praktiški del«, potem »Nazorni pouk«, »Pouk o črtežih v pomnoženi izdaji« in »Navod za obrtno strokovno risanje« i. t. d. Odbor je pa tudi pripravljen, vzprejemati spise druge vsebine. A tudi izdajanje teh spisov je, kakor rečeno, zavisno od p. n. učiteljstva in se utegne zavleči dotlej, da se oglasi zúnje zadosti naročnikov, oziroma društenikov.

Sploh pa prosimo častito slovensko učiteljstvo, naj se blagoizvoli po strokovnih listih izjavljati, kakó želi, da bi se odslej uravnalo naše pedagoško-slovstveno društvo.

Letnina iznaša 1 gld. in 10 kr. za poštnino. Primerni spisi razne vsebine naj se pošiljajo odboru.

V Krškem, meseca julija 1892.

Odbor.

»Beiträge zur slavischen Fremdwörterkunde.« Takó se imenuje razprava, katero je priobčil g. dr. K. Štrekelj v XIV. zvezku Jagičevega časopisa »Archiv für slavische Philologie.« To je sedaj že druga zbirka tujih besed v slovanskih jezikih, katero je podal g. pisatelj; prva je izšla v „Archiva“ XII. zvezku. Upoštevani so zlasti nemški in romanski elementi; med tujkami beremo dobro tretjino besed, ki so navadne v novi slovenščini. Vsa razprava obseza 43 strani in priča o korenitih raziskovanjih.

Ein Defraudationsprocess aus dem Jahre 1782. Neutrudni proučevalec domače naše zgodovine, gospod prof. Ivan Vrhovec, priobčil je pod tem naslovom v izvestji novomeške gimnazije jako zanimljive črtice iz zgodovine Novega Mesta, ka-

terim so podlaga arhivalije v ondotnem mestnem arhivu. V prijetni obliki nam pripoveduje, kakó so se proti koncu minulega stoletja novomeški meščani uprli malo obljubljenemu mestnemu blagajniku Skubitzu, ki je baje presamovoljno in časih tudi nepravilno opravljaj svojo službo, in kakó so se ga končno iznebili po velikem naporu in dôkaj čudnih preiskavah. Vsa razprava je drastiška slika tedanjega družabnega razmerja in bode dobro prijateljem naše domače zgodovine.

Zieglerjeva slika. Prijatelje naše književnosti utegne razveseliti novica, da se je č. g. Ivanu Vrhovniku, župniku v Trnovem, po raznih zaprekah venderle posrečilo pridobiti dobro ohranjeno daguerotipijo pokojnega pisatelja. Gospod Vrhovnik pripravlja životopis Zieglerjev za knjižnico »Družbe sv. Cirila in Metoda«; njega delo bode okrašeno z nekaterimi podobami, med njimi sevêda tudi s sliko Zieglerjevo. — Naš list je moral poročilo g. Harambaše o književnem delovanji Zieglerjevem žal odložiti za prihodnjo številko, ker ni bilo prostora.

»Nebeszki pasztir pogublyenu ovczu ische.« Pred sto leti je bila književnost južnih Slovanov majhna; največ si našel knjig nabožne vsebine. Takim knjižicam pripada „Nebeszki pasztir pogublyenu ovczu ische“; dobil sem jo med knjigami pokojnega prijatelja, ki se je rad bavil s takimi starinami.

Knjižica (jaz je imam samó 16 listov) tiskana je „vu Optuju pri Ferenczu Sküczu“ 1795. a „zlosil“ jo je P. Gregorius Kap.

Dasi je pesem zložena v hrvaški kajkavščini, mislim, da bi utegnila koga zanimati; zato podajam tukaj nekoliko verstic.

Pasztir na gore kalvarie ovczu ische, i onde vumira: ovcza doide. —

Anda kad' tulika za ovczu podnefel

Pasztir, nezna fzada, kambifze prenefelz;

Pochne iti, ali tulike jakofzfi

Nema; ar vize telo punoje szlabofzfi,

Szamo dafze giblye, ide; ali pada

Dole; ar velika gingavocha lada. —

Na merzлом kamenyu vezf turoben szedi,

Zlihavajuch milo, okol fzebe gledfi;

Reche: tusna ovcza! al' da bolye rechem:

Tusni pasztir! koy za tobum tak techem. —

Izkal szemte dugo; Cedron naj fzvedochi

Meni: on je videl zaplakane ochi. —

Od placha mojega vfzakafze genüla

Kaplya vode: ar je placha dofzta chula. —

Zverhu mene Cedron ifzfi je tuguval,

Kad' videl kak jezem za ovczum setuval;

Z-menum jezfe plakal, szvedochanfstvo daje. —

—o.

»Narodni zemaljski glasbeni zavod« v Zagrebu je izdal koncem šolskega leta 1891./92. svoje izvestje, katero prinaša na uvodnem mestu članek o umetniškem glasbenem predavanji iz peresa prof. Romana Moserja, potem načrt temeljnega statuta, učiteljsko osebje, imenik učencev, letopis zavodske glasbene šole, beležke o delovanji ravnateljstva, poročilo o koncertih in produkcijah, različne izkaze o imenji glasbenega zavoda in končno imenik članov. Temu izvestju posnemljemo, da je hodilo v glasbeno šolo leta 1891./92. skupaj 220 učencev in nčenk, katere je poučevalo 16 učiteljev in učiteljic. Društveno imenje je znašalo koncem 1891. leta 51.837 glk. 12 kr. v gotovini,

10 500 gld. v zemljiških odveznicah in 5841 gld. 83 kr. v hranilnični knjigi. — Dobro bi bilo, ako bi tudi naša »Glasbena Matica« koncem vsakega šolskega leta izdala podobno poročilo.

† **P. Vojteh Pakosta**. Dne 10. m. m. je umrl v Pisku odličen češki pisatelj in pesnik, p. *Vojteh Pakosta*, katehet višje dekliske šole v Pragi, porojen dne 14. malega travna 1846. leta. Pokojnik je bil v sedANJI dóbi najnadarjenejši češki pesnik duhovskega stanja; sodeloval je pri prvih čeških listih, sam uredoval zbirko »Zábavy večerní« in izdal leta 1884 zbirko pesmij »Listy a květi«, leta 1890. pa drugo zbirko »Ruže a trny«. Poleg lepih izvornih povestij je priobčil nekaj prevodov iz poljščine, leta 1887. pa izdal izborno preložene pesmi *Gregorčičeve*, katerim se je pozneje še pridružil prevod *Jurčičevega* »Desetega brata«; z obema prevodoma si je pridobil časten spomin tudi med nami. Lahka mu zemlja!

Češka akademija znanostij je do konca m. m. razpisala dve nagradi, jedno za 1000 gld. in drugo za 400 gld., in sicer za najboljša dela (leta 1891.) iz lepe književnosti, slikarstva in glasbe. Vrhu tega podeli tri podpore: 1000 gld. za slikarje, 300 gld. za glasbenike in 250 gld. za beletriste

Češka jubilejna razstava je imela dohodkov 1.606.592 gld., troškov pa 1.594.317 gld., torej je ostalo 12.275 gld. Troškom je prštevatí tudi poslopja v vrednosti 571.094 gld.

Češka opera na Ruskem. Po ogromnem uspehu češke opere na Dunaji, posebno Smetanove »Prodane neveste«, navedel je praški »Čas« zanimljive spomine, kakó se je godilo »Prodani nevesti« na Ruskem leta 1871. Dajali so jo na peterburški cesarski operi (Imperatorskij Mariinskij teatr) v sedANJI obliki prej nego v Pragi. Eden iz prvih kritikov, Kui, v »St. Peterburgskih Vědomostih« ni mogel najti zadosti besed, da obsodi to mojstersko delo. »Prodana nevesta« mu ni ničesar vredna, v nji pogreša darú iznajdbe, mnogo je v nji vsakdanjega, banalnega, prostaškega, obrabljenega, vse delo je prazno in neukusno. Naredil jo je sposoben kapelnik, ki pa ni skladatelj, ampak le improvizator s talentom štirinajstletnega dečka. Ne tako ostro, ali podobno so sodili drugi ruski kritiki, in po treh ali štirih predstavah je bila »Prodana nevesta« vzeta z repertoara.

Od te dobe — dodajamo mi — bil je češki glasbi po Peterburgu, kjer so imeli takrat cesarsko francosko in nemško gledališče ter laško opero in jih še imajo danes, samo da je laška opera sedaj zasebno podjetje, pot na Rusko zaprt. Niti češki kapelniki, in sicer pridvorni kapelnik Hlaváč, prvi in drugi kapelnik cesarske opere Napravnik in Kučera, niso imeli toliko poguma, da pomagajo domačim mojstrom v širši svet. Upajmo, da se je g. Kučera pri prvi predstavi »Prodane neveste« na Dunaji toliko navdušil, da zopet kaj poskusi.

Zakaj navajamo to v slovenskem časopisu? Iz dveh razlogov. Prvič je to vzorec slovanske vzajemnosti. O velikih ruskih pisateljih so zvedeli drugi Slovani šele potem, ko so jih Francozje in Nemci že dolgo prestavljali ter pisali o njih knjige in veliko število člankov po časnikih in časopisih. Ravno tako je Rusom treba, da pritisne tuj svet pečat izvrstnosti tako lahko razumljivim delom, kakor so glasbena, in da jih sploh opozori nanje. Drugič pa je ta dogodek posebno poučen za vprašanje o slovanstvu v našem življenji in naši umetnosti. Čeha si noben Rus ne more drugače misliti, nego da je že popolnoma Nemec ali vsaj na polovico. Tudi pri nas že zaradi tega iščejo neke slovanske kulture. Škoda, da niso mogli videti v parterji mednarodnega gledališča v dunajskem Pratru iznenadenih lic dunajskih in drugih kritikov in slišati njih opazk že po prvem dejanji. Ne samo glasba in izvrstna predstava, ampak posebno narodna izvinnost se je hvalila v najvišjih stopinjah. Dunajski kritiki in tudi zunanji nemški, kakor »Berliner

Tagblatt«, zlasali so se celo s svojimi praškimi kolegi, zakaj so jim do danes skrivali tako izvirnega genija, kakor je Smetana. Nemci pač ne bi zamolčali, da so našli kje kaj svojega. Skrbimo samo, da bomo imeli obče evropsko kulturo, pravi talenti pa bodo vedno tudi narodni! Seveda slovanski narodi niso ena celota, in vsak ima svoje posebnosti.

M. Murko.

Srpska književna zadruga se je ustanovila v Belem Gradu. Po svoji osnovi je podobna »Matici Slovenski« ali »Matici Ilirski« in bode izdajala vsako leto vsaj šest knjig različne vsebine. Letnina znaša 3 gld. Predsednik zadrugi je *Stojan Novaković*, tajnik pa *Ijubomir Jovanović*.

Dve pripovedki kraljice Natalije sta izšli v knjigarni A. Pajevića v Novem Sadu pod naslovom »Mati i sine«. V obeh se slika materinska ljubezen in hrepenenje po sinu. Prva pripovedka je prevedena v mnoge jezike evropske.

»**Gorski vienac**«. Ministerstvo prosvete v Srbiji je sklenilo natisniti popravljeno in spopolnjeno izdajo »Gorskega vienca«, kakeršno je priredil dr. *Milan Rešetar*. Kritika se je povoljno izrazila že o prvi izdaji Rešetarjevi in se bode izvestno tudi o tej.

Srpski tehnički list. Inženersko društvo na Srbskem izdaja pod górnjim naslovom iz nova svoje društveno glasilo, ki izhaja v dvomesečnih zvezkih, po dve in več pól obsežnih. Urednik mu je *Milan J. Andanović*, profesor vélike šole.

»**Jasmina i Irena**« je naslov novi srbski drami v petih dejanjih, katero je iz belogradskega društvenega življenja spisal znani srbski književnik *Manojlo Gjorgjević-Privenac*.

Matica »Srpska« v Budišinji je slavila letos svojo petinštridesetletnico. Iz poročila predsednika *M. Hornika* se vidi, da so znašali lauski dohodki 3175 mark, troški pa 3116 mark. Vse imenje »Matičino« znaša 3070 mark, mimo tega je nabrala za zidanje svoje hiše 11.880 mark. — Veselo znamenje je, da se med lužiskimi Srbi čimdalje bolj množé rodoljubi, ki požrtvovalno podpirajo duševno delo svojih rojakov.

Krakovska akademija znanostij je prisodila iz zaklada Barczewskega književno ceno 1125 gld. vseučiliškemu profesorju *Moravskemu* za njega delo o poljskem humanistu Nideckem, umetniško ceno 1125 gld. pa *Vojtehu Kossaku* za njego sliko »Iz mojih otroških let«.

Spomenik Danteju. Iz Ravenne, kjer se je pred petsto leti porodil slavni pesnik »Božje komedije«, Dante Allighieri, poroča se, da bode ondu njemu na čast postavljen velikanski mavzolej, za katerega naj bi se nabirali darovi po vsem izobraženem svetu, zakaj troški so preračunjeni na mnogo milijonov. Papež Lev XIII. je poslal dotičnemu odboru laskavo pismo, podpisal desettisoč lir in mu vrhu tega poklonil veliko avtentiško podobo Dantejevo.

Listnica. P. v M. Zakaj ne prinašamo več poročil o češki književnosti? Potrpite nekoliko; g. pisatelj je bil zadnje čase takó preobložen z delom, da ni utegnil nadaljevati svojega spisa. Srčen pozdrav! — K. T. (»Poletie«), V. Z. (»Ptici«): Nerabno.

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrta leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik**. — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar**.
Upravništvo »Národna Tiskarna« Gospodske ulice št. 12, v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.